

BOSCO SZENT JÁNOS

NEVELŐI RENDSZERE

IRTA:
DR. MESTER JÁNOS
EGYETEMI TANÁR

BUDAPEST, 1936.
KORDA R. T. BIZOMÁNYA.

BOSCO SZENT JÁNOS

NEVELŐI RENDSZERE

IRTA:

DR. MESTER JÁNOS
EGYETEMI TANÁR

BUDAPEST, 1936.
KORDA R. T. BIZOMÁNYA.

A Csanádi Püspöki Hatóság
1340/1936. sz. engedélyével.

FELELŐS KIADÓ: DR. CZAPIK GYULA.

NYOMATOTT: KORDA R. T. NYOMDÁJÁBAN, BUDAPEST, VIII., MÁRIA-UTCA 42.

Bevezetés.

Az aradi „Vasárnap” kiadóhivatala figyelmesen összegyűjtötte a folyóirat hasábjain Bosco Szent János nevelői módszeréről 1935-ben megjelent cikkeimet és 300 darab különlenyomattal lepett meg. Mivel ezek máris fogytán vannak s mivel közben alkalmam nyílt az egész rendszer alaposabb megismerésére, főleg a didaktika feldolgozására, indokoltnak látszik a tanulmány-nak újabban átdolgozott közzététele.

Az átdolgozást lehetővé tette az a körülmény, hogy ez év januárjában módomban állott meglátogatni Don Bosco számára még az ígért földjét, most pedig minden szaléziánus és szaléziánus növendék számára a szentföldet: a csodálatos turini anyaházat. Csodálatos nemcsak szíves, előzékeny vendégbarátságával, de még inkább az újkor igényeinek mindenben megfelelő nevelő szeretet példájával. Krisztusnak, mint jó pásztornak a lelkületét a fiatalság szeme előtt látja a missiókba induló s a missiókból rövid időre hazatérő idősebb testvérek szavában és példájában. A teológián 25 nemzet fiai a legteljesebb egyetértésben készülnek magasztos nevelői hivatásukra. Közöttük négy magyar: az egyik, Wech József diakonus már kubai küldetése előtt áll.

Don Bosco pedagógiai bölcsességét jelenleg legméltóbban Don Fascie Bertalan (szül. 1861.) az összes szalézi intézetek legfőbb tanulmányi igazgatója képviseli. Tizenkét évig ismerte még a rendalapítót, öt évig gyónt nála és csak a Szent halála után, mint középiskolai tanár lépett be a rendbe. Vonzotta a Don Bosco-féle vidám, derűs iskola és az intézetekben virágzó lelki élet. A vele való beszélgetés s kéziratban levő előadásai alapján sikerült egybeállítanom Don Bosco didaktikáját. Ezenkívül Don Fascie nevelői szempontból a mai típust kereső láz dacára nevelők számára legértékesebbnek tartja Don Bosco egyszerű ifjúsági típusait és a velük való bándsmódot.

A központi anyaház igazgatója, Don Musa, rendelkezésemre bocsátotta a legújabb, 1935 januári statisztikai adatokat, amelyekből a főbbeket közlöm. Ekkor a rendnek 11.075 tagja volt, akik világszerte 1.145,392 növendékkel foglalkoztak. Foglalkozási területük 754 rendház és 257 plébánia, 73 misszionárius centrum, 40 kivándorló-gondozó-intézet (28 Olaszországban).

Az intézmények közül: a) 411 oratórium esti tanfolyamok-

kal, kölcsönösen segélyező takarékpénztárral, játszótérrel, sportterülettel, színház (mozi)-teremmel, ének- és zenekarral. — b) 121 nevelőotthon (ospizi) szegény gyermekek számára. Ezekben vezetnek 50 mezőgazdasági iskolát és 122 ipariskolát. — c) 250 kollégium bennlakó és bejáró növendékkel és a következő iskolákkal: 333 elemi iskola, 163 gimnázium, 37 liceum, 16 tanítóképző, 76 felsőipari kereskedelmi iskola és 160 házban nevelik a szaléziánus utódokat.

Ezek a számok valóban ékesen szólnak és fényesen igazolják azt az állítást, hogy Don Bosco az új idők legnagyobb nevelője, aki nem érdemli meg azt a mellőzést, amiben a hivatalos pedagógia részesíti. Pl. Villy Moog 1933-ban megjelent pedagógia-történetének III. kötetében meg sem említi őt, hasonlóan bántik vele a Magyar Pedagógia folyóirat 42 évfolyama és Fináczy Ernő monumentális műve. De saját hazájában is Gentile, a fasiszmus legnagyobb törvényalkotó közoktatásügyi minisztere és táborá, elismeréssel adózik Rayneri, Allievo, Rosmini és mások működésének, de Don Boscoról még 1926-ban azt írja: Don Bosco nagy nevelő, de olyan szerző, akinek hiába keressük iratait.¹

Erre csattanós válasz a Szentnek Lemoyne, majd Ceria Eugenio kiadásában megjelent 16 kötetes emlékirata: *Memorie Biografiche*; a XVI. k. 1935-ben jelent meg a rendtagok használatára (*Edizione extracommerciale*).

Az összegyűjtött iratokból világosan kitűnik, hogy Don Bosconál megtaláljuk az eredeti tudományos munkálkodás minden feltételét. 1. A rendszeres, gondos megfigyelést és minden jelentősebb tapasztalat feljegyzését; 2. Az egyéni bánásmód mellett és ennek megkönnyítésére állandóan keresi a típusokat, törvényeket, szabályokat, és pedig intuícióval, hipotézisszerű felvétellel és csak ezután következik; 3. a szabályok igazolása a további tevékenység és tapasztalat során. 4. Végül szabályainak kipróbálására mindig felszólítja összes munkatársait és ők igazolták a szabályokat nemcsak alapítójuk életében, hanem halála után is évtizedeken át az egész világon.

¹ *Giornale Critico d. Fil.* it. 1926. szept.

BOSCO SZENT JÁNOS.

I. Élete. 1815-ben született Becchi-magaslaton, Turin közelében, egyszerű földmíves szülőktől. Atyja kiskorában elhunyt, az utána maradt három árva fiút a nyíltszívű Margit asszony, őszinte, erőslelkű, özvegy anyja odaadó, erélyes szeretettel nevelte. Jánost, a legkisebbet sok küzdelem árán jólelkű emberek segítségével taníttatta, mert már kiskorában megfigyelte kiváló képességét arra, hogy társait ügyességgel, szeretettel elvonja a gonoszkodó csínyektől és vidám, de szívből fakadó vallásos életre bírja. Jánost 26 éves korában, 1841-ben pappá szentelik, azután 1844-ig Turinban Szent Ferenc kollégiumában tartózkodik. Az iskola-testvéreknél gyóntat. Megesik a szíve a sok elhagyatott, züllött városi gyermek láttára, maga köré gyűjti őket, bérel számukra egy pajtát, majd mindig nagyobb házat, amíg meg tudja alapítani a valdoccói oratóriumot (1846-ban), hol hamarosan 360 ifjú nevelésével foglalkozik. Az első után sorra épülnek többi intézetei a rendes tanulók számára is, s ezek csakhamar a legkeresettebbek közé tartoznak Olaszországban.

Művének állandósítása végett volt növendékeivel: Don Ruaval — később első utóda — és Don Caglerio-val — később bíboros — megalapítja a szaléziánusok rendtársulatát, melybe papokon kívül világi ruhában járó iparos- és földmíves-oktatást végző testvéreket vesz fel. A kongregáció 1874-ben nyeri el a pápai jóváhagyást. A leányok nevelésére 1872-ben alapította a Segítő Szűz Mária Társulatot, 1876-ban pedig a vallásos hívők széles körének szellemi és anyagi támogatását veszi igénybe a világban élő szalézi munkatársak egyesületének alapításával. Ugyanebben az évben küldte rendjének első misszionáriusait Brazíliába és Patagóniába. A munkatársak közül kimagaslik a két gróf Cavour-testvér és több piemonti miniszter. Az állami intéző körökkel való barátság tette őt alkalmassá arra, hogy Róma elfoglalása után közvetítsen a Szentszék és a kormány között. Első nagy egyházpolitikai sikere volt az üresen álló 60 püspöki szék betöltésének lehetővé tétele. További tárgyalások a porosz kormány határozott kívánságára szakadtak meg.¹ Élete végén még nagy utakat tett, hatalmas összegeket gyűjtött intéz-

¹ Lemoyne János: Bosco Szent János élete II. Rákospalota, 1934. 225—229.

ményeinek fejlesztésére, számtalan csodát művelt a hitetlen pozitivisták szemeláttára s a XIX. század közepének, végének vezető emberei közül igen sokan látogatták. Rendkívül érdekes pl. Hugó Viktor ismételt látogatása nála vagy a hírhedt antiklerikális miniszteré, Bert Pálé Dr. Vulpián, a párizsi orvosi kar dékánjáé stb., melyeknek részletezése azonban a tárgytól messzire vezetne.¹ Roppant erős fizikumát sohasem kímélte, s ez össze is roppant 1888-ban, 73 éves korában. XI. Pius pápa 1929-ben boldoggá, 1934-ben pedig szentté avatta.

II. Nevelői személyisége három vonással jellemezhető:

1. természetes, közvetlen nevelői egyéniséggel rendelkezett, 2. természetadta tehetségével széleskörű, eleven műveltséget szerzett, 3. mindkettőt vallásos bölcsesége irányította.

1. Mindenekelőtt született nevelő volt, aki sohasem hivatalnak, hanem isteni hivatásának tekintette és érezte az ifjakkal való foglalkozást. Az ifjúság iránti szeretet sugalmazta minden nevelői eljárását s ez adott példájának, szavának sugalmazó erőt. „Az ifjakért küldött engem az Úr, szükséges tehát, hogy ne igen ártsam magam más dologba. Viszont ápoljam egészségem az ő javukra.” Ez a gyermekek iránti szeretet sugárzik a tekintetéből, ez csendül ki minden szavából és minden gyermek azonnal megérzi. Amikor valamely városba érkezett, hamarosan egész gyereksereg vette körül. Hanyatt-homlok rohantak utána, kipirult arc-cal és széles, jókedvű mosollyal. (II. 108. l.)

Egész megjelenése, hatalmas homloka, mindent átható, sugárzó tekintete elárulta rendkívüli tehetségét, amelyet gondosan művelt az ifjúság javára. Emlékezete hűségben vetélkedett Bellarminével. Amit egyszer elolvasott, arra emlékezett még évtizedek múlva is. Ismételten előfordult, hogy a szemináriumba írt, megadva a mások előtt ismeretlen művek kötetét, kb. lap-számát és kérte, hogy a tárgyra vonatkozó ott található helyet írják ki neki pontosan. Rendkívül gyors a helyzet felfogásában és a lelki állapot megítélésében. Végtelenül találékony a pillanatnyi teendők s a lélekvezetés eszközeinek megválasztásában. Akarata törhetetlen a kitűzött cél elérésében. Vállalkozó szellemének kitűnő eszközéül szolgált rendkívüli testi ereje. Gimnazista korában 4—5 társa ugrott a nyakába, omnibuszt játszottak vele. S még 70 éves korában súlyos betegen is maximumra ugrasztotta fel a kezébe adott dinamometert, melyen a fiatal, erőteljes, egészséges orvos majdcsak félannyi eredményt ért el. Egész magatartásában, minden szavában közvetlen, természetes, mert a legmagasztosabb eszmény követésében is mindig a földön járt és nem a fellegekben. Talpig férfi, aki szilárdan és rendületlenül tart ki célja mellett a körülötte zajló eszmeáramlatok hullámvérésében s az anyagi nehézségek torlódásában.

¹ U. o. 332—340. l.

2. Nevelői célja sugallja kiváló tehetségének gondos felhasználását. Ha az egyházi és nemzeti kultúrának legértékesebb kincseit akarja felhasználni az ifjúság nevelésében, akkor ezzel a kultúrával magának is tisztába kell jönnie: „Amikor az elhagyott ifjúságot magam köré gyűjtöm, s azon fáradozok, hogy belőlük a családnak jó gyermekeket, a társadalomnak művelt gyermekeket alkítsak, egész világosan megmutatom, hogy művem és működésem korántsem ellensége az új intézményeknek s a közéleti berendezéseknek, hanem ellenkezőleg hozzájuk alkalmazkodik és javukra szolgál.”¹ Hogy milyen szellemi kincset gyűjtött magának, kitűnik nemcsak szónoklataiból vagy nagy irodalmi munkásságából, hanem talán legjobban olyankor, amikor a társaság szórakoztatására Dante-ből egész énekeket szaval könyv nélkül és gyönyörű részleteket latin, görög, olasz, francia klasszikusokból. Német nyelven is meg tudta értetni magát. Olvasta a héber nyelvet, sőt az 50-es évek olasz-osztrák háborúja alatt a kórházakban, fogolytáborban lévő magyar katonák kedvéért magyar nyelvtant és szótárt szerzett s magyarul is megtanulta a legszükségesebb kérdezni és mondani valókat. (Lemoyne II. 7.)

A szakértőket nemcsak a hittudományban és bölcséletben, hanem jogi, történelmi, földrajzi, ipari, kereskedelmi kérdésekről adott véleményével is bámolatba ejtette. Ha egy tudományágra specializálja magát, azon a téren bizonyára halhatatlant alkotott volna. De az ő célja magasabb: a veszendőnek ítélt ifjú lelkek megmentése. Hogy ezt minél nagyobb sikerrel megvalósítsa, papi tanulmányai mellett kitanulta a szabó, asztalos, szakács és cukrász mesterséget. Otthonról jártasságot hozott a mezőgazdaságban és szőlőművelésben. Végül kiválóan értett a zenéhez, jól orgonált, hegedült és énekelt.

Sokoldalúsága dacára sem volt híve a régi olasz „letterato” finnyáskodó, mindenhez céltalanul kapkodó, mindent felületesen ízelgető típusának. Ettől megóvta célkitűzése, mélységes vallásos élete, amely széleskörű műveltségét az igazi bölcsesség magaslatára emelte.

3. Vallásos bölcsesége röviden az Isten gondolatára és jelenlétére visszavezetett emberismeret és világismeret egysége. A tudomány s az emberi műveltség közvetett, leszármazott, bizonyított világot állít szemünk elé. A bölcsesség ezzel szemben magát az életet ragadja meg a maga teljességében, melyet nem lehet felboncolni és osztályozni, mert mindenkor egyszerű és minden mozdulatban, a szív minden dobbanásában osztatlan egész. Láttuk, Don Bosco mennyire meg tudta becsülni a tudomány és művészet kincsét, a technika alkotásait; de mindent magasabb szempontból nézett, mert világos volt előtte, hogy az ember nemcsak a földnek, hanem az égnek is lakója, s itt a föl-

¹ D'Azeglio ögrófnőhöz írt levél, idézi Holzheimer, Pharos, 1930. 165. l.

dön nemcsak mint állampolgár társas lény, hanem beletartozik az Egyházba is, a lelkek természetfölötti birodalmába.

Egyéni életében Don Bosco eljutott a misztikus élet magaslatára: szokásszerűen a hitből élt. A hit sugalmazta, s az isteni szeretet vezette minden gondolatát, szavát és cselekedetét. Ott-hon és utazás közben gyalogosan vagy vasúton, villamoson, övéi körében vagy idegenek társaságában mindig Isten gondolata hatotta át s az a vágy, hogy Isten dicsőségét öregbítse. Legjobb barátja és utóda, Don Rua írja róla: „37 évig éltem oldalán, s minél többet gondolok életmódjára, reánk hagyott példáira, üdvös oktatásaira, annál nagyobbra nő bennem irányában a tisztelet, a hódolat s annál jobban hiszek szentségében, annál bátrabban merem állítani, hogy egész élete az Úré volt . . . Egész életében Isten iránt való szeretete volt minden munkájának mozgató ereje, minden szavának sugalmazója, minden gondolatának és érzelmének középpontja . . .” (II. 49. l.)

Nemes természet (egészséges emberfajta), magas kultúra és mélységesen vallásos élet jellemzi tehát az új világ egyik legnagyobb nevelői egyéniségét.

Ugyanezeket a vonásokat találjuk meg műveiben és módszerében. Az elhanyagolt, sőt züllött gyermekeket először rendes embersorba emeli táplálék, férőhely nyújtásával és rendes, emberhez méltó munkára szoktatással. Ha ez sikerült, akkor beleneveli a nemzeti kultúréletbe életpályaválasztással, s az erre szükséges teendők begyakorlásával. Ezekkel párhuzamosan Istenhez vezet, mert számtalanszor tapasztalja, hogy a szellemi embert leginkább a vallásos élet fejleszti ki és tartja fenn bennünk. Isten követének, Krisztus szeretete és bölcsesége képviselőjének tartja magát a gyermekkel szemben. De mindenütt alkalmazkodik a természethez, lélekhez és kultúrához, szinte a természet és a kultúra fokain haladva érkezik el az Istenhez: a tiszta igazsághoz, az élő jószághoz, szépséghez, minden kultúra örök eszményéhez és mértékéhez.

III. Művei, intézetei. 1. Opus princeps az oratórium. Nérei Szent Fülöpről nevezi el ezeket az egyesületi otthonokat, bennük az ő szellemét követi. A legszegényebb és legelhagyatottabb ifjúság nyer bennük vallásos oktatást, szórakozást, segítséget és védelmet az utcagyerekek társasága ellen. Leginkább vasárnap és ünnepnap foglalkoztatja az ifjú sereget, de vannak olyanok is, akik mindennap bejárnak. Most is minden, bármilyen fejlett, magas színvonalú szalézi intézet számára kötelező az oratórium fenntartása. Ebbe bármely vallású gyermek beléphet. Először csak játékot lát, azután vonulnak be a katolikusok a kápolnába.

2. Menhelyek. Az állandó tájékoztatásra rászoruló szegény gyermekek számára, akik itt ipari, gazdasági oktatást nyernek. Ezeket leginkább a női rend tartja fenn.

3. Rendszeres nevelőintézetek elemi és középiskolás gyer-

mekek számára, többnyire nemcsak bentlakó, hanem bejáró tanulókat is vesznek fel. Magyarországot kivéve mindenütt nyilvános jogú iskolákat tartanak fenn. Nálunk még nem sikerült ilyet alakítani. Tudományos intézeteik is vannak, például Délamerikában öt csillagvizsgálót tartanak fenn.

4. Papi pályára készülők kissermináriumi. Velük kapcsolatban felkarolják az úgynevezett késői hivatásokat, orvosok, mérnökök papi pályára való képzését. Ezen a téren igen szép eredményeket érnek el. Magyarországon is vannak a rend tagjai között idősebb korban belépett mérnökök, tanárok, tanítók.

5. A szaléziánusok társasága. (Societas Sancti Francisci Salésii; rövidítve: S. S.) Célja az 1874-ben jóváhagyott alapszabályok szerint: a modern társadalmi bajok orvoslása a krisztusi szeretet sokoldalú gyakorlásával, főleg a szegényebb ifjúságnak ebből a szeretetből fakadó gondos nevelésével. A pogány missziókban is nagy sikerrel működnek.

6. A Segítő Szűz Mária-leányai (Congregatio Filiarum Mariae SS. Auxilii Christianarum, rövidítve F. M. A.), mely a szegénysorsú leányifjúság körében, pogány missziókban és a belpoklos telepeken működik. Ez az úgynevezett második rend.

7. A harmadik rend pedig: A szalézi munkatársak egyesülete (Pia Unio Cooperatorum et Cooperatricum Salesianorum) a szalézi művek világi apostolai. Tagjai a világi pályákon élő hívek, végzett növendékek s ezek hozzátartozói, akik imával, erkölcsi és anyagi támogatással segítik az előbbi szaléziánus műveket. Tagjainak száma jelenleg az egész világon félmilliónál nagyobb.

Magyar földön először Szombathelyen telepedtek le 1900-ban, majd Rákospalotára hívta őket gróf Károlyi István 1902-ben. Csernoch János hercegprímás pedig a Nagy Konstantin jubileum alkalmával Péliföldszentkereszt kegyhelyének gondozását bízta rájuk azzal a szándékkal, hogy itt neveljenek maguknak magyar rendtagokat. Addig Zafféry Károly (1840—1919) kezdeményezésére, aki mint főgimnáziumi igazgató lépett be a rendbe, a magyar tagok képzése a turini anyaházban történt.

A magyar noviciátus s a ráépített olaszországi tanulás megtermi gyümölcsét, mert jelenleg már 9 magyar rendházban 123 fogadalmas rendtag, köztük 36 áldozópap működik, a noviciusok száma 20. Az elszakított területen 6 intézet működik. A rákospalotai Don Bosco-nyomda 115 ifjúsági színdarabot adott ki, vallás-erkölcsi s egyéb művet pedig 164,500 példányban. A külföldi missziókban már eddig is 15 rendtag működik és Rómában a Szent Kallixtus-katakombákban is tartanak egy magyar vezetőt.

Don Bosco halálakor Európában és Amerikában 250 hatalmas intézetet hagyott rendtársaira, melyekben addigra már 300 ezer ifjút és leányt neveltek fel; mégpedig olyan eredményesen, hogy Don Bosco haláláig a 300 ezer közül senkit se ítél el a bíróság. 1929-ben Európában 313, Amerikában 215, a másik

három világrészben 68, összesen tehát 616 intézet működött. 1932-ben ez a szám 673-ra emelkedett. Ezekben több mint félmillió gyermeket és ifjút nevelnek a munkatársak segítségével, akik számára nyolc nyelven jelenik meg a Szalézi Értesítő. Ezidőszereint az egyesület kiadásában 216 kisebb-nagyobb folyóirat jelenik meg 823,000 példányban. Említésre méltó még, hogy az alapító földhözragadt szegény gyermekként indult el az élet útján és mégis élete során több mint 80 millió lírát fordított jótékony célra.

IV. Irodalmi munkássága. 100-nál több történeti, tudományos és népszerű művet írt. Ezek közül legnevezetesebb az Egyház története, a pápák története, Olaszország története az olasz nép számára. (*La storia ecclesiastica, La storia d'Italia.*) Népszerű tudományos művei közül igen elterjedt a gyakorlati számtan iparosok és földművesek számára. Továbbá az olasz bortermelők kézikönyve. Elterjedt imakönyve: *Giovano provvedimento* és *Letture caterloche* nagy sorozata. (*Enelogo Italiano.*) Nyelvezetének tisztaságára és szépségére jellemző, hogy a legszebb olaszszágra méltán büszke Toscana tankerületi főigazgatója, Pera professzor Don Bosco látogatását visszaadva Turinban, a következő kijelentést tette: „Hogy, ifjainkat szépen és tisztán megtanítsuk az olasz nyelvre, az Ön kis műveit használom, mint például: Savio Domonkos, Comollo Alajos, Magone Mihály életrajzát. Az iskolában azt szoktam mondani a diákoknak: Don Bosconak ezekből a kis műveiből tanulhattok egy kis tiszta és észszerű olaszszágot.” (*Lemoyne* II. k. 175. l.) Nevelői módszerére nagy hatást gyakorolt ugyan Nérei Szent Fülöp példája, Rosmini elmélete és intézménye, mégis nyugodtan állíthatjuk, hogy annak minden részlete és alapelve saját egyéni élményeiből sarjadt ki. 45 éven át jegyeztett minden jelentős eseményt, minden hasznosnak ítélt ötletet s ezekből vonja le elveit, ezekkel támaszt alá minden messzebbmenő következtetést. Idősebb korában így ír: „Azt kívánják tőlem, fejtsem ki a nevelési módszeremet . . . de ha magam sem tudom . . . Én csak dolgoztam, ahogy az Úr és a körülmények parancsolták.” (*U. o.* II. k. 116. l.)

V. Nevelői módszeréről rendszeresebben a Szalézi Kongregáció alapszabályainak bevezetésében szól célozva arra, hogy írása csak rövid foglalata, mintegy tartalomjegyzéke annak a műnek, melyet meg szeretne írni. Sajnos ez a mű sohasem jelent meg, de titkára és életrajzírója, Lemoyne gondosan gyűjtötte idevágó nyilatkozatait és közzétette — igaz, csak a rendtagok használatára — tizenegy kötetben. Ugyanő írta meg Don Bosco életét két kötetben. Ennek magyar fordítását használom fel a rendszer ismerteté-

sére, ezenkívül Don Auffray: Don Bosco nevelési módszerét és a „Szalézi Intézetek Szabályzata” — I. 1927.¹

A nevelési rendszer megismerése végett foglalkozunk először a nevelés céljával, illetőleg célok rendszerével, másodszor a célok elérésére szükséges eszközök rendszerével.

1. Don Bosco nevelői célját a következőképpen foglalhatjuk össze: neveljünk jó polgárokat a hazának, Isten kegyelmében élő híveket az Egyháznak s ezáltal boldog lakókat a mennyországnak.

A földi cél tehát a körülmények szerint lehetséges boldog élet a közjó előmozdításával. A közjóról az állam gondoskodik, s ezért jó állampolgárrá kell nevelni a gyermeket. Intézeteihez küldött leveleiben ismételten írja: egy az én kívánságom, hogy boldognak lássalak titeket a földi életben és az örökkévalóságban. (II. 167.) Nem az önmegtágadást állítja homlokterbe, hanem a hivatásra való előkészületet. Intézményeiben, sőt egyéni nevelésében is mindenütt kitűnik egyéniségének jellemző vonása: az emberi természet és az emberi kultúra megbecsülése, s ezért „a polgári erkölcs és tudományos nevelés” az ő szemében egymástól és a vallásos élettől elválaszthatatlan egészet alkotnak. (II. 125.)

A földi étellel, az életpályának, a hivatásbeli kötelességnek pontos betöltésével egybeszővődik nála az Egyházzal élés; a janzenizmussal szemben az Óltáriszentség, a gyakori szentáldozás nagyrabecsülése, a vasárnapok, főleg ünnepnapok fényes megülése, de egyszersmind annak belátása, hogy nem elég csak a templomban, hanem mindenütt és mindenkor kell imádkozni, s ezáltal magas célra irányítani a lélek szemét, kis dolgokat végezni nagy lélekkel: az örökkévalóság jegyében. Az örökkévalóság és az ebbe átlépés, a halál nem félelmetes, hanem meg kell vele barátkoznunk és utána kíváncsognunk.

Ezt iparkodik elérni a Jézus Szívében megnyilvánuló isteni szeretet imádásával s a jó halál rendszeres gyakorlataival. Amint Szent Ágostonnál s az őt követő legtöbb vérbeli olasznál egybefűződik a természetes és természetfölötti világrend, hasonlóképen Don Bosco szemében is nem lehet vallásos ember, aki nem becsületes, viszont nem becsületes ember az, aki nem adja meg Istennek, ami az Istené.

2. Don Bosco módszerében a sokféle és nagyrészt csak aforizmákba foglalt eszközök rendszerének megismertetése végett célszerű azzal a szükséges, vázaltszerű összefoglalással megismertednünk, melyet „A szalézi házak szabályzata” elé nyomtatott

¹ Lemoyne: Le memorie biografiche di D. B. Torino. 16. k. — La vita di Don Bosco. Torino, 1911—13. — A magyar fordítást készítette s részben átdolgozta a művet Ádám László S. S. Auffray: Une méthode d'éducation. Paris, 1924. Ezt ismertette nagy elismeréssel Pauler Ákos a Napkelet 1927. IX. k.-ben 158—59. l.-on Szaléziánus pedagógia címmel. (A nevet rosszul szedték Anfrank-nak.) A magyar fordítást Dr. Hauber Aladár végezte, megjelent Rákospalotán 1929-ben, „Don Bosco nevelési módszere” címen.

1867-ben a következő címmel: „Miben áll a megelőző módszer? Miért kell nagyrabecsülni? Gyakorlati alkalmazása és előnyei.” Ennek az utasításnak fővonásai a következők:

„A gyermeknevelésben minden időben két módszert használtak: a megelőző és a megtorló módszert. A megtorló abban áll, hogy az alattvalókkal megismertetik a törvényt és aztán arra vigyáznak, hogy felismerjék az ellene vétőket és ha szükséges, kiszabják a megérdemelt büntetést. E módszernél az előjáró szavainak és tekintetének mindig szigorúnak, sőt inkább fenyegetőnek kell lennie és kerülnie alattvalóival szemben minden bizalmaságot . . . Ez a módszer könnyű, kevésbé fáradságos, különösen érvényesül a katonaságnál s általában a felnőtt és okos egyéneknél, akik már maguk képesek tudni s emlékezetükben tartani azt, ami a törvényekkel és egyéb rendeletekkel megegyezik.

Ettől eltérő, és mondhatnám, ennek pontosan ellenkezője a megelőző módszer. Ez abban áll, hogy megismertetik az intézet rendeleteit és szabályait, aztán oly módon ügyelnek fel, hogy a növendékeken mindig ott őrködik az igazgató vagy a felügyelő éber szeme, akik mint szerető atyák beszélnek, minden eshetőség-nél irányítást és tanácsot adnak, szeretettel figyelmeztetnek, ami annyit jelent, hogy lehetetlenné teszik a fiúk számára hibák elkövetését.

Ez a módszer egészen az *ésszerűségen, vallásosságon és szereteten* alapszik; azért kizár minden erőszakos büntetést és igyekszik távoltartani még az enyhe büntetéseket is.

A megtorló módszer megakadályozhat valamely rendetlenséget, de nehezen javítja meg a tetteket . . . A megelőző módszer szerint oly módon kap figyelmeztetést a növendék, hogy a nevelő mindenkor a szív nyelvéen beszélhet vele akár a nevelés idején, akár pedig azután. A nevelő, ha egyszer megnyerte pártfogoltjának szívét, nagy hatással lehet reá: tanácsot adhat neki, sőt meg is dorgálhatja még akkor is, midőn ez már állásban, polgári hivatalban vagy kereskedelemben van.

Azt mondhatná valaki, hogy ez a módszer nehéz a gyakorlatban. Megjegyzem, hogy a növendékek részéről sokkal könnyebb, sokkal kielégítőbb, sokkal előnyösebb . . . A növendék mindig tisztelettel lesz eltelve nevelője iránt és mindig örömmel fog a kapott nevelésre gondolni. Mindíg úgy tekinti tanítóit és előjáróit, mint atyját és testvéreit. Bárhová kerülnek ezek a növendékek, legtöbbszörre a család vigasztalására szolgálnak, hasznos polgárok és jó keresztények lesznek.

Bármilyen is a növendék jelleme, hajlama és erkölcsi állapota, felvételének idején a szülők nyugodtak lehetnek, hogy gyermekük nem lesz rosszabbá és biztosra vehetik, hogy némi javulás mégis bekövetkezik. Sőt bizonyos gyermekek, akik a szülők csapása voltak és akiket még a javító-intézetből is visszatartottak, ezek szerint az elvek szerint kezelve, megváltoztatták hajlamaikat, jellemüket, erkölcsös életre adták magukat és jelen-

leg köztiszteltben álló hivatalokat töltenek be a társadalomban, s így a családnak támaszai, annak a községnek pedig, ahol laknak, díszére válnak.

Azok a növendékek, akik véletlenül rossz szokásokkal lép-
nének valamely intézetbe, nem árthatnak társaiknak, a jókra nézve
sem lehetnek ártalmasak, mert erre sem idejük, sem helyük, sem
alkalmuk nincsen. Mert a felügyelő, akinek jelenlétét mindig fel-
tétellezzük, azonnal közbelép. A nevelők részéről bizonyos nehé-
ségek merülnek ugyan fel, de ezek csökkennek, ha a nevelő oda-
adással lát munkájához. A nevelő olyan egyén, aki növendékei
javára szenteli életét, s azért szembe kell szállania minden fárad-
sággal, hogy célját elérje, amely nem más, mint növendékeinek
polgári, erkölcsi és tudományos nevelése."

E szöveg elemzéséből s a Szalézi Értesítő-ben bőven talált
megjegyzésekből Don Bosco nevelői eljárását a következőképen
rendszerezhetjük:

A) Negatív nevelés: megelőzés módszere.

1. Don Bosco módszere a Rousseau-féle negatív nevelés jó
oldalának felel meg. De csak külsőben emlékeztet a filantropiz-
musra. „Valóban e kétféle nevelési irány szöges ellentétben áll
egymással. Rousseau és hívei a pedagógiai naturalizmus, Don
Bosco a neveléstani supernaturalizmus hívei. Amaz azért enged
szabadságot a gyermeknek, mert meggyőződése szerint az eredeti-
leg jó és romlatlan természet csak úgy tud a maga erényeiben
zavartalanul kibontakozni. A szaléziánus nevelő azonban azért
kerüli a kényszert, mert tudja, hogy Jézust csak szabadon lehet
követni, s mert hisz az isteni kegyelemben, amely nem hagyja
el azokat, kik az Údvözítőt a maguk gyermeki ártatlanságukban
meg tudták szeretni. . . Don Bosco hisz a gyermeki lélek leg-
mélyén lappangó gyermeki jóságban, amelyet — a nevelőnek —
Jézust követő életpéldája lebíráthatatlan erővel emel fel és nemesít.”¹

Ennek a természetfölötti negatív vagy Don Bosco szerint
megelőző módszer lényegének látszik: nevelés az önnevelésre. A
nevelő, mint a gyermek fejlett, élő lelkiismerete állandóan előre
figyelmezteti növendékét minden veszedelemre és minden köteles-
ségre, amíg ezt a szerepet fokozatosan átveheti a növendék vagy
helyesebben a felnőtt ember lelkiismerete. Ez az eljárás a gyerme-
ket nem idegeníti el a nevelőjétől, hanem inkább benső barátjává
teszi, mert atyai barátot lát abban, aki megkíméli a büntetéstől,
bosszúságtól, megaláztatástól és nyilvános megszégyenüléstől. A
gyermek ugyanis aránylag könnyen elfelejti a szülők büntetését,
de sohasem, vagy nehezen a tanító nyilvánosan történő meg-
szégyenítését. Don Bosco eljárásának hatásosságát jellemzi követ-
kező vallomása: „40 éve foglalkozom az ifjúsággal, de nem
emlékszem, hogy nagyobb büntetést vagy fenytést szabtam
volna ki s ennek dacára Isten kegyelmével nemcsak arra bírtam

¹ Pauler Ákos: Szaléziánus pedagógia. Napkelet IX. k. 1927. 159. l.

rá az ifjakat, ami szorosan kötelező, hanem mindent megtettek, amit csak kívántam. S ezt elértem olyan ifjaknál is, akiktől látszat szerint ítélve semmi jót sem lehetett várni."

A szaléziánusok intézetének eredményeit közvetlen közelből figyelte és teljesen elismeri a szélsőséges pozitivistá Cesare Lombroso (1836—1910) híres kriminológus s Turinban a fiziológia professzora. Ő írja: „A szaléziánus intézetek a bűnözés megelőzésére és elhárítására lángelmével tervezett olyan erős hatalmat jelentenek, amilyen még Itália területén sohasem volt s amely a maga nemében egészen egyedül álló.”¹

2. A szaléziánus felügyelet állandó ugyan, de sohasem terhes, nem kicsinyes, hanem napfényt és meleget kíván nyújtani a kis emberpalántáknak. A kötelességteljesítést összeköti örömteljes gondolattal, s ennek az örömnak végső forrása az Isten iránti szeretet és bizalom. Don Bosco ezt a következőképpen világítja meg: „Jegyezzétek meg magatoknak, hogy a gyermekek inkább élénkségből, semmint rosszaságból vétének; inkább azért, mert nincsenek jó felügyelet alatt, semmint gonoszságból. Velük kell lennünk, részt kell vennünk játékaikban, nyitott szemmel kell vigyáznunk rájuk (a nélkül azonban, hogy észrevétnénk), egy szóval: abba az erkölcsi helyzetbe kell őket hoznunk, hogy egyáltalán ne tudjanak vétkezni . . . Az előjárók azon legyenek, hogy a növendékek sohasse maradjanak egyedül. Amennyire lehetséges, a felügyelők előzzék meg a növendékeket azokon a helyeken, ahol ezeknek gyülekezniök kell; maradjanak velük, míg másvalaki át nem veszi a felügyeletet; sohasse hagyják őket tétlenül.”

3. Erre a mindent megelőző és a gyermeket állandóan foglalkoztató, vidám hangulatot tartó felügyeletre Don Bosco maga adta a legkitűnőbb példát. Ha afféle cimborá-szövetséget, csoportosulásokat vett észre az udvarban, amelyekről föltehetette, hogy zúgolódnak vagy illetlen beszédeket folytatnak, magához hívatta egyiküket: „Szívességet kívánok tőled. Nesze a kulcsom, ugorj fel a szobámba! Keresd meg a könyvespolcon ezt meg azt a könyvet, s hozd le nekem!” Aztán egy másikat szólított el a csoportból, ezt elküldte a kapushoz, nézze meg, nem érkezett-e vendég. Egy harmadikat elmenesztett bizonyos társukat megkeresni, negyediket elszalasztotta, tudja meg, vajjon hivatalában található-e a házgondnok? Fáradhatatlan és csodásan leleményes volt efféle fogásokban. Viszont a gyermekek boldogok voltak, hogy szolgálatára lehettek. Utasításainak valódi célját észre sem vették.

Olykor a körülötte tolongó fiúkat kettesével sorbaállította, rágyújtott egy vidám piemonti nótára s azzal megindult a karaván. Kivezette őket a nyílt udvarba, majd visszavitte az oszlopos

¹ Hasonlóan vélekedik Foerster: Schule u. Character¹³. 1914. 209. l., Ped. Lex. 1913. l. 574. l.

folyosóra, megindult velük föl az egyik lépcsőn, le a másikon... A folyosó minden oszlopát körülkanyarogták behatolva a legsötétebb zugokba is. Így aztán énekszó és hangos nevetés közben saját szemével győződött meg arról, hogy semmi rossz nem történt. Valóságos felderítő őrzőjáratot rendezett.

4. A felügyelet eredményét önmaga is mindig följegyezte ezt pontosan kívánta tanítóitól és iparos-mestereitől is. Hetenként bekérte a szorgalmi, előmeneteli és magaviseleti jegyeket. Annyi lajstromot kapott, ahány hálószoza, ahány műhely és tanterem volt az intézetben. A fő-névsorban titkos írással összegezte a feljegyzéseket. 100 közül 10—12-nek a neve mellett díszleptek ilyen ákom-bákomok. Ezekre fordította Don Bosco minden gondját. Aprólékosan kitudakolta viselkedésüket; utána-járt, milyen társakkal cimborálnak; kikérdeztette, sőt maga is kikérdezte őket, s környezettanulmánya, gondoskodása célját ritkán tévesztette.

B) Pozitív nevelés.

A megelőző módszer inkább negatív oldalának, a gondos felügyeletnek ismertetéséből is látjuk, hogy Don Bosco nem elégszik meg a bűnök és hibák elkerülésével, hanem ténylegesen, tudatosan törekszik arra, hogy kiművelje a gyermeknek minden képességét és kifejlessze minden nemes hajlamát. Az összefoglaló szövegben előforduló saját felosztására támaszkodva következőképpen oszthatjuk fel nevelői rendszerének pozitív területét: I. Észszerű neveléssel nemes gondolkodásmódot, biztos életfelfogást gyökereztet meg az elmékben. II. Nemes jellemet, tisztult érzelem- és akaratvilágot nevel bizalomra, szeretetre támaszkodva. III. Az előbbi két cél megvalósítására és természetfölötti magaslatra emelésére legszükségesebbnek és leghatásosabbnak tartja a buzgó, vallásos életet.

I. Az egészséges gondolkodásmód megszerzésére
1. mindenekelőtt fontosnak tartja, hogy a gyermek első benyomásai kedvezőek legyenek. Mert legkönnyebb és legjobb már a gyermekkorban megszerezni mindazokat a szokásokat, amelyekre szükségünk van érett korban. Közömbös vagy hibás téren pedig ne szerezzünk szokásokat, mert ezek csak gátolják az élet folyton hullámzó körülményeihez való alkalmazkodást. A gyermeket már életének első éveiben hozzá kell szoktatni ahhoz, hogy megtegye az első lépéseket a vidám kötelességteljesítés, az önuralom, a nagylelkűség, s az életszentség útján. Ennek az áldozatos szellemnek kifejtésére azonban gondosan ápolnunk kell gondolkodását és akarását. Az értelem uralmára és szabadságára úgy vezetjük rá a gyermeket, ha szelíd határozottsággal apránként kiszabadítjuk az érzéki benyomások ködéből és rászoktatjuk őket arra, hogy tanulják magukat és környezetüket megismerni és megítélni. Ez az elfogulatlan ítélet segíti őket arra, hogy megszerezzék a szabadoncselekvés képességét és az állandó önuralmat. (II. 165.) Az első környezetnek, a szülői háznak és a játszó-

társaknak benyomása romboló hatással is lehet: „Azok a baloldali benyomások, amelyeket az ember oktalan kijelentések elhangzása alkalmával zsenge korban kapott, gyakran siralmas következményekkel járnak a tiszta hit és a jó erkölcsök kárára.” (II. 176.) Ezért nagyon kíváncsós, hogy már az apró gyermek csak jó példát lásson szülőitől és nevelőitől. Tanuljon meg korán imádkozni, de ne csak kötött, szóbeli formulákat mondjon, hanem fejezze ki saját érzelmeit saját szavaival. Tudatvilágát, lelkiismeretét egyszerű feladatokkal s vonzó, játékos gyakorlatokkal éleltesse. Lásza be, az a jó, ha engedelmeskedik az Istennek és az a rossz, ha nem engedelmeskedik. Ilyen módon az erkölcsi kormányzást egyetlen elvbe, mintegy dióhéjba foglalhatjuk: Istent kell mindenekfelett szeretnünk és minden mást Ő szerinte, Őbenne és Őérette.

2. A belátásra és meggyőződésre hatás fokozott legyen az iskolás gyermeknél. Az iskola- és nevelőintézet jó szellemének, családi jellegének titka a szabályok megbecsülése, szeretete és pontos betartása. Ez elérhető azzal, hogy az intézet igazgatója mindjárt az iskolaévn megnyitásakor a tanító- és felügyelőtestület s az összes gyermekek jelenlétében nyilvánosan felolvastatja a szabályokat, azt a részt is, mely az előjárók teendőit taglalja, mert ebből értik meg a növendékek, hogy az előjárók is alá vannak vetve a szabálynak és csak kötelességüket teljesítik, amikor azok betartását megkövetelik. (II. 171.) A szabályokat azonban nem tartotta változhatatlannak, ezért minden előjárónak lelkére kötötte, hogy külön jegyzőkönyvet vezessen tapasztalatról, jegyezze fel ne csak a fontosabb eseményeket, hanem azokat a változtatásra vonatkozó javaslatokat is, amelyeket időről-időre szükségesnek lát. Ő maga is állandóan mindent jegyzett, amit a gyermekekkel, szülőkkel, de főleg a polgári hatóságokkal való érintkezés alkalmával beválnak tartott. Ezzel a gondos tapasztalat-gyűjtéssel önkénytelenül is felhasználja mindazt, ami értékes a pozitívizmusban és a tapasztalati módszerekben.

3. A pedagógiai lélektan mélységes ismerete és alkalmazása kitűnik a gyakori ismétlések értékeléséből és megvalósításából. Számtalanszor tapasztalta, hogy a hittételek s az irányelvek magukban véve jók és igazak, de nem hatásosak, mert nincsenek jelen a gyermek tényleges tudatában. A feledés, a gépies megszokás s a megúnás hármas rozsdarétege egészen eltemeti őket. Hasonló sorsra jutnak az ifjúnál olyan könnyen sarjadó tervezgetések, új meg új elhatározások. Igazat ad Napoleonnak abban, hogy a leg-hatásosabb szónoki alakzat az ismétlés. De nemcsak szónoki alakzat, hanem a leghatásosabb pedagógiai eszköz, mert rábírja a könnyűvérű ifjúságot arra, hogy egyirányú erőfeszítést, sokszoros cselekvést végezzen, amiből önként születik és erősödik a jó szokás, az erény s ezek szerves egésze: a jellem.

Az ifjúságnak mindent százszor el kell magyarázni és még akkor se elég. Hatásossá úgy válik az elv, ha türelmes, újszerű

és meglepő formákat ölt. A nevelő ismétlésnek hatásos módjai a szalézi intézetekben a következők: a) levelezés a növendékekkel és a cédula-rendszer. Don Bosco szünidő előtt, újesztendő napjára s egyéb jeles alkalmakkor eleinte minden ifjú számára külön kis levelet készített, melyben jelmondatot s az egyéniségnek megfelelő életprogramot adott az új év folyamára. Később az intézetek szaporodása következtében csak egyes csoportoknak, távollétében pedig „összes kedves fiacskáinak” címezte a levelét. De még ekkor is külön írogatott azok számára, akik nagyon rászorultak.

b) Atyai gondoskodásának az volt a célja, hogy a gyermekek lassanként maguk készítsék el erkölcsi elhatározásaikat, programszerű jófeltételeiket s ezeket cédulára írva nyujtsák be. A lapokat gondosan megőrizte s ha a növendékek közül akár az intézetben, akár az életben valamelyik hűtlen lett előbbi életéhez, csakhamar kézbesítette neki a posta a régi levélkét, amelyben Isten színe előtt és becsület-szavára minden jót fogadott. A janzenista passzív, zsarnoki vezetés helyére igyekezett az egyéni, önálló lelkiismeretre, s önálló kezdeményezésre szoktató nevelést iktatni.

c) Arra is intette a fiúkat, hogy válasszanak maguknak igaz jóbarátot (titkos megfigyelőt,) aki állandóan figyeli őket s időnkint beszámol tapasztalatairól, vagy figyelmezteti barátját, ha valamelyik elvét fel találta adni. Don Bosco első utódja Don Rua beismeri, milyen nagy hatással volt ez a jó tanács az ő egész szellemi, erkölcsi fejlődésére.

d) Az ismétlés szolgálatában állott a gyakori olvasás is. Vallásos, erkölcsös tartalmú, vonzó könyvből olvastak a fiúknak reggeli mise után, ebéd és vacsora alatt, a tanulás idejének végső negyed- vagy felórájában s végül a hálóteremben is, mialatt vetkőzödték 4—5 percreg valamelyik ifjú szentnek életéből hallottak vonzó részletet fülükbe csengeni azért, hogy alkalmas benyomásokkal térjenek nyugovóra s ezek a jó gondolatok kristályosodjanak tovább álom közben.

e) Az elhatározások ébrentartását és felújítását szolgálta az esti ima után adott 2—3 perces gyakorlati buzdítás. Don Bosco meg volt győződve arról, hogy ezek az intelmek az olvasmányokkal együtt több jót eredményeznek az ifjak életében, mint az évente egyszer akár egy hétig tartó lelkigyakorlat.

f) Az értelmi haladásnak titka s az előmenetelnek kulcsa minden osztályban, a felső osztályokban is ez: sokszor kérdezni. Mindennap valamennyi növendéket ki kellene kérdezni, hiszen minél többet beszéltetjük a növendékeket, annál biztosabb az előmenetelük.

Mivel didaktikai elveit a következő fejezet részletesen kifejti, ide csak néhány vezető gondolat kerül mutatóba. „Ne kívánjatok a növendékektől többet, mint amennyit elbírnak és amennyit adhatnak. Mivel a hosszú lére eresztett és túlságosan mély magyarázatokat nem

értik meg, azért a magyarázatok legyenek egyszerűek és vonatkozzanak a tankönyv szövegére. Egyesek megelégszenek azzal, ha az osztály első tanulói megértik őket. Ez óriási tévedés. Arról kell inkább magatoknak számot adni, mit tudnak a közepes tehetségűek s az utolsók. Ezeket kérdezzétek gyakrabban s ismétlegessétek, forgassátok a magyarázatokat mindaddig, amíg csak meg nem értették. Aki másképen cselekszik, az csak egy-két kiváltságot tanít, a többit pedig igazságtalanul elhanyagolja. Hogy az élénkebb eszűeket kellőképen foglalkoztassátok, tűzzetek ki nekik pótló dolgozatokat és leckéket. Ő ezeket külön szorgalmi jeggyel jutalmazzatok." Ezek az irányelvek biztosították, hogy az oratóriumi iskolák, bár nagyon népesek voltak, a tudásnak valószínű arénájává lettek, mert ott csakugyan tanítottak és tanultak. (II. k. 89.)¹

¹ A pozitív nevelés II. pontját lásd 28. oldal; III. pontját lásd 39. oldal.

BOSCO SZENT JÁNOS DIDAKTIKÁJA.

Kortársai felett bármennyire kimagasló műveltségre tett is szert Don Bosco, — amint a turiniak most is hívják — elméleti pedagógiával nem sokat foglalkozott, de nagyon megbecsülte a gyakorló nevelőket. A Pompeiben élő ősz Candido iskolatestvérnek még most is fülébe csengenek Don Bosco szavai: „Ígen hálás vagyok az iskolatestvéreknek, mert sokat tanultam tőlük és náluk nyertem hivatásomat.” Náluk ismerte meg pl. legnagyobb munkatársát és utódját: Don Ruát. Néhány hétig résztvett Aporti apát előadásain, amit részben kis gyermekek és részben óvónők számára tartott. Ismételten felkereste Rosninit és nevelőintézményeit. Rosnini 25,000 lírával segítette elő az első oratórium építését. Négy hónapot töltött mint kisegítő tanár a jezsuiták turini del Carmine kollégiumában. Raynerivel, főleg Allievoval haláláig baráti összeköttetésben állott. Nyugodtan mondhatjuk tehát, hogy ismerte korának egész gyakorlati nevelését.

Követőnek azonban egyik irányba sem állt be, mert már gyermekkorra óta egész önálló módszerrel rendelkezett.

A szaléziánusok, főleg Don Fascie, Don Bosco módszerének fővonalaít már a 9—10 éves gyermek álmában megtalálják, a részletes leírást a Szent kéziratából merítik, mit IX. Pius pápa kifejezett parancsára írt le. „Oratóriumbeli emlékek 1825—1855. Csak a szalézi tagoknak.”

A nevezetes álom a következő:

„Körülbelül kilenc éves koromban álmot láttam, amit egész életemben soha el nem felejtettem. Álmomban úgy éreztem, hogy egy igen tágas udvaron álló ház közelében voltam, ahol egy sereg fürgé gyermek gomolygott. Némelyek nevetgéltek és tréfálkoztak, mások játszottak és olyanok is akadtak köztük, akik káromkodtak. Amint ezeket az istentelenségeket meghallottam, közéjük rohantam, rábeszéléssel és ütlegekkel akartam őket elhallgattatni. E pillanatban egy javakorbelti tiszteletreméltó, előkelően öltözött férfi jelent meg. Egész alakját fehér köpönyeg burkolta be, arca azonban olyan fényes volt, hogy képtelen voltam rátekinteni. Nevemen szólított és megparancsolta, hogy: álljak a fiúsereg élére, miközben hozzátette: „Nem veréssel, hanem szelídséggel és szeretettel teheted ezeket barátáiddá. Kezd el tehát azonnal munkádat: tanítsd meg őket a bűn útálatosságára és az erény szépségére!” — ljedten

jegyeztem meg, hogy én szegény tudatlan ifjú vagyok, tökéletesen képtelen arra, hogy a fiúkat vallásos oktatásban részesítsem. E pillanatban a fiúk abbahagyták a veszekedést, a zajongást és mind a férfi köré sereglettek. Majdnem öntudatlanul kérdeztem:

— Kicsoda Ön, hogy ilyen lehetetlenséget kíván tőlem?

— Épen azért, mert lehetetlenségnek látszik, végre kell hajtaniod engedelmisség és tudomány által.

— Hol és milyen eszközök által fogom megszerezni ezt a tudományt?

— Adok melléd egy tanítónőt, akinek védelme alatt bölcsésleszsz és akinek befolyása nélkül minden bölcsesség csak balgaság.

— Dehát kicsoda Ön, hogy így beszél velem?

— Annak a Fia vagyok, akit napjában háromszor üdvözlölni tanított az édesanyád.

— Édesanyám azt parancsolta nekem, hogy az ő engedelme nélkül semmiféle idegen emberrel szóba ne álljak; mondja meg tehát a nevét!

— Azt kérdezd meg az én Anyámtól!

E pillanatban egy asszonyt láttam a férfi oldalán, igazi felséges alakot, olyan ruhában, amelyből pazar fényesség sugárzott ki, mintha csupa ragyogó csillaggal lett volna telehintve. Mikor kérdéseimből és feleleteimből megbizonyosodott növekvő zavaromról, közelebb hívott magához, jóságosan kézenfogott és így beszélt: „Nézz oda!” Föltekintve észrevettem, hogy a fiúsereg eltűnt és helyükbe nagytömegű kecske, kutya, macska, medve és egyéb állatokból álló nyáj került. A felséges Asszony tovább beszélt:

— Ez a te munkaköröd; itt működj. Légy alázatos, erős és férfias és az átváltozást, melyet ezen állatokon most látni fogsz, csináld meg később az én fiaimnál.

Megint odatekintettem, és a vadállatok helyén ugyanannyi szelíd bárányt láttam, ezek örömmel bégetve ugrándozták körül a férfit és az asszonyt, mintha hódolatukat mutatnák be nekik.

Ahogy ezt észrevettem, álmomban sírva fakadtam és kértem a fenségesen dicső Asszonyt, magyarázza meg nekem azt, amit láttam, mert nem tudtam, hogy mindez mit jelent. Ő azonban csupán a kezét tette fejemre, és azt mondta: Kellő időben mindent meg fogsz érteni. Alig ejtette ki e szavakat, valami zörej fölébresztett álmomból és minden eltűnt. Kábult voltam. Úgy éreztem, hogy fáj a kezem az ökölcspásásoktól, melyeket kiosztottam, arcom is sajgott a pofonoktól, melyeket viszont én kaptam az utcagyerekektől; a férfiú, az asszony és mindaz, amit velem beszéltek, oly erősen foglalkoztatták lelkemet, hogy nem voltam képes többé elaludni.

Másnap reggel az volt a legsürgősebb teendőm, hogy különös álmomat elmondtam bátyáimnak, de ők kinevettek; akkor aztán anyámhoz és nagyanyámhoz fordultam. Mindegyikük más magyarázatot adott. József bátyám azt mondta: „Pásztor lesz belőled, és kecskéket, juhokat, meg más állatokat fogsz legeltetni.”

Anyám így szólt: — Ki tudja, hátha még pap lesz belőle? — Antal szárazon megjegyezte: — Talán rablóvezér leszel. — Az utolsó szó azonban nagyanyámé volt, aki járatos volt a vallási dolgokban, noha sem olvasni, sem írni nem tudott. — Az álmokra nem kell sokat adni — mondta. Én is teljesen a nagyanyám nézetén voltam, és mégsem tudtam azt az álmot kivenni a fejemből. Az események, melyeket később akarok elmondani, majd kellő magyarázatát adják annak. Én magam mélyen hallgattam róla; ami pedig a hozzám tartozókat illeti, azok nem tulajdonítottak semmi *fontosságot* álmomnak. Mikor azonban 1858-ban Rómában voltam, hogy a Szentatyával a Szalézi Társaság felől tárgyaljak, mindent pontosan elmondatott magának, ami csak távolról is természetfelettinak látszott. Akkor közöltem először másokkal azt az álmot, melyet mint kilencéves gyermek láttam. A pápa megparancsolta, hogy minden részletét a leggondosabban írjam le, és biztatásul, serkentésül hagyjam örökség gyanánt fiaimnak.¹

Ha nem tekintjük a természetfeletti beavatkozást, ami Don Bosco csodálatos életében valószínű, tisztán tudományos magyarázattal is következik ebből az eleven jelenetből, hogy a gyermek lelkében rejlő vágyak és célok jutnak szemléletes kifejezésre életkorának megfelelő szemléletes alakban.

Mindenekelőtt megállapíthatjuk, álma olyan erős hatással volt reá, hogy soha többé nem feledte el s éppen ezért mélyen gyökeret vert lelki alkatában és nevelői tapasztalatában. Furcsának látszik ugyan, de már 9 éves gyermeknél is szólhatunk nevelői tapasztalatról, mert a kis Bosco 4 éves korában, amikor bigézésből dagadt képpel tért haza, arra kéri anyját, hogy nevetlen pajtásai közé visszamehessen: „Éppen azért megyek közéjük, mert ha én is ott játszom, sokkal csendesebbek, illedelmesebbek és nem beszélnek rosszakat . . . Ha köztük vagyok, azt csinálják, amit én akarok és nem veszekszenek!” (Élete I. 4—5. l.)

Ez a 9 éves gyermek tényleg 5 éves nevelői gyakorlatra tekinthet vissza s a nevelői pálya után folyton jobban izzó vágyát látja tisztán, szemléletesen maga előtt.

Don Fascie alapján a szaléziánus nevelőrendszernek és oktatástannak fővonásai az álom alapján a következők:

1. Tág téren sok gyermeket, majd rengeteg állatot lát. Ebből következik, hogy sok elhanyagolt, nevetlen gyermek vezetésére érez magában hivatást, erőt s erre akarja magát alkalmassá tenni.

2. Hallja a szót: „Állj az élükre! Mutass példát nekik!” Don Bosco legnagyobb tette éppen abban áll, hogy újra a világ szeme elé állítja a nevelői példa varázserejét, amit szakkörökben csak legújabbban hajlandók ismét elismerni. Pl. Kerschensteiner írja: „Adjanak nekem az ifjúság iránt melegen érző embereket,

¹ Lemoyne—Ádám: Boldog Bosco János élete. I. k. 18—21. l.

² A józan álomfejtésre nézve l. Jaspers: Allgemeine Psychopathologie. Berlin³. 1923. 222—223. l.

adjanak erős egyéniségeket, akik után kívánczik az ifjúság . . . csak a szociális életforma kiteljesülésével szabad a tanító és nevelő eszményét keresni. A népiskola üdvét nem Kantnál, vagy Goethe-nél, hanem Pestalozzinál találjuk meg."¹ Sajnos, Kerschensteiner sem ismeri Don Boscot, különben biztosan rá is hivatkozott volna.

3. „Nem ütlegekkel és nem erőszakkal érsz el sikereket.” Ez a megelőző módszer negatív teendője. Tiszteljük a gyermek egyéniségét, ne kényszerből cselekedjen, hanem szabadon. A Szent későbbi tapasztalata is azt mutatta, a kényszerítés legbiztosabb módszer arra, hogy elidegenítsük a fiatalságot az iskolától, fegyelemtől és vallási élettől. Ez a tanács a nevelő számára kész életprogram. Fékezze ösztönös természetét, nevelje magát nagy hivatására. A büntetést csak orvosságnak tekintse, mellyel beteges lelkületet gyógyít.

4. „Szelídséggel és szeretettel.” Ez a módszer pozitív teendője. A gyermekek iránti igazi, apostoli szeretet, mely abban nyilvánul meg, hogy szelíden bánunk velük és erős lélekkel tűrjük még hibájukat is azért, hogy megjavíthassuk.

5. „Végre kell hajtani engedelmességgel, tudással. Légy alázatos, de egyszersmind bátor és férfias.” A nevelő eszményének és példájának újabb kidomborítása.

Az eddigi részletek inkább a nevelésre vonatkoznak, de a didaktika alapvonala is megvan már ebben az első álomban. „Láss tehát hozzá azonnal, tanítsd őket a bűn útálatosságára és az erény értékére.” E szerint az egész oktatás és művelődés nem öncél, hanem eszköz az erkölcsi jellem megszerzésére. Az erkölcsi célt eléri engedelmességgel (alapjában önfegyelmezőséssel) és alapos, tudományos felkészültséggel. Nem a gyermek van a tudomány kedvéért, hanem a tudomány a gyermek kedvéért. S azért a nevelő tudása legyen olyan élő, eleven, hogy a gyermek érzelmeire tudjon hatni. Ne pusztán elvontan az erény és bűn természetét keresse, hanem a bűn útálatosságát és az erény értékeségét mutassa ki.

A fiatal Bosco korán vérré vált elvei kristályosodtak tovább egész életében. Tapasztalatokban gazdag életének tanulságát szövi abba a 14 pontba, amit rendtársulatának tanítói számára előírt.

1. A tanító első kötelessége, hogy pontosan jelenjék meg az osztályban. Ezáltal megakadályozzon minden rendetlenséget, ami órák előtt és órák után elő szokott fordulni.

2. Gondosan készítsék elő az anyagot, amiről elő fognak adni. Ez az előkészület igen előnyös arra, hogy a tanulókkal megértessék a részegységekben és az egész óra anyagában előforduló nehézségeket; egyúttal arra is jó, hogy a tanító fáradságát könnyebbé tegye.

3. Ne legyenek se részrehajlók, se ingerültek. Intsenek és

¹ Kerschensteiner: Die Seele des Erziehers und die Probleme der Lehrerbildung. Leipzig⁹. 1930. 180—185. l.

rójanak meg, ha szükséges; de bocsássanak meg könnyen és amennyire lehetséges, kerüljék el, hogy ők maguk büntessenek.

4. Az osztályban a leggyengébbekkel törődjenek legtöbbet; buzdítsák őket, de ne alázzanak meg soha senkit se.

5. Kérdezzenek ki gyakran mindenkit különbség nélkül. Tanúsítsanak megbecsülést és szeretetet minden növendékkel, de különösen a nehezebb felfogásúakkal szemben. Kerüljék egyeseknek azt a veszedelmes szokását, hogy magukra hagyják a hanyag, vagy nehezebb felfogású tanulókat.

6. Ha a büntetés elkerülhetetlenül szükséges, akkor szabják ki az iskolában, de büntetésből soha senkit el ne távolítsanak az osztályból. Ha súlyosabb eset fordulna elő, hívassák a ház tanulmányi tanácsosát és vezettessék hozzá a bűnöst. Szigorúan tilos a verés, továbbá a megszegyenítő és az egészségre ártalmas fenyegetések alkalmazása.¹

7. Ha előadódnék, hogy iskolán kívüli büntetést kell kiróni, vagy nagyjelentőségű ügyben határozni, jelentsék és bízzák a tanulmányi tanácsosra, vagy a ház igazgatójára. Az iskolán kívül a tanító ne fenyegetsen, ne büntessen semmivel sem, hanem arra szorítkozzék, hogy jóbarátként, jóakaróan figyelmezteti növendékeit és tanácsot adjon nekik.

8. Ajánlja a füzetek csínosságát, az írás szabályosságát és tökéletességét, a könyvek és a tanítónak benyújtott lapok tisztaságát.

9. Legalább minden hónapban egyszer adjon próbára tevő dolgot és miután kijavította, adja át azokat a ház előljárójának, vagy legalább a tanulmányi tanácsosnak.

10. Tartsa olyan rendben az osztályát, hogy mindenkinek, mindennap bemutathassa, pl. ha valamilyen tekintélyes ember jönne látogatni az iskolát. Ne feledje, hogy az igazgató és a felügyelő dolga felvilágosítással szolgálni a növendékekről.

11. Óvja az ifjúságot a rossz könyvek olvasásától, ajánlja névszerint azokat a szerzőket, akiket szabad olvasni és megtartani a nélkül, hogy a jó erkölcsöt és a vallást kockára tenné. Válassza feladatul a szerzőknek azokat a helyeit, melyek legalkalmasabbak az erkölcsi élet elősegítésére és hagyja ki azokat, melyek kárt tennének a vallásban és a jó erkölcsökben. Arra is ügyeljenek, hogy amennyire lehetséges, a rossz könyvek címét ne is említsék.

12. Legyen gondja arra is, hogy az egyházi és világi klasszikusok műveiből erkölcsi következtetéseket vonjon le, amikor a tárgy erre alkalmat szolgáltat, de csak pár szóval, keresettség nélkül.

13. Ha valamilyen ünnep, vagy kilenced következik, mondjon néhány buzdító szót, de egész röviden és lehetőleg példával.

¹ Mussolini életrajzába egy ellenkező állítás csúszott be. Sarfatti azt írja, hogy Benitót a szaléziánusok Faenza-i kollegiumában órakhosszatt térdeltették. Ezzel szemben a Duce osztálytársai jegyzőkönyvbe foglalták, hogy ilyen büntetés egyáltalán nem fordult elő a kollegiumban. (A faenzai rektor bemondása után, aki akkoriban tanított már a kollegiumban.)

14. Minden héten egyszer tartsanak előadást valamely keresztény szerző latin szövegéről.¹

A szabályok magyarázata. Az egész szabályzatból kidomborodik a nevelő iskola, amelynek az a lélektani alapja, hogy a jónak megismerése nem elég annak megtételére. Don Bosco Sokrates ellenében rámutat Salamon király példájára, aki leg-szerencsésebben élt a föld hátán: Isten maga adott neki csodálatos bölcseséget, hatalmat és gazdagságot, mégis bálványimadásba süllyedt, mert egy szeretetbe s ennek igazolására egy eszménybe akarta foglalni a Teremtőt és teremtményt. A pusztá értelmi tudásnak azért nincsen nevelő ereje, mert büszkeség, gőg, elfogultság járnak a nyomában. Az intellektualizmussal szemben a szaléziánus didaktika ismertető jegye a szelíd, nevelői szeretet, melynek emléke még az iskolán kívül is megmarad, egész életében örangyalként kíséri a volt növendéket.

Ez a szeretet az oktatásban is találékony. Könnyen alkalmaz rugalmas irányító elveket saját tanítványaira. Don Fascie három ilyen rugalmas elvet jelöl meg: 1. A Don Bosco-féle oktatás-tannak alapja és célja a nevelői rendszer megelőző módszere. 2. A módszer értéke és hatása a tanításban is nagyrészt a nevelő egyéniségén és példáján sarkallik. 3. Az ifjúság lelkéhez érzelmek felgerjesztésével lehet férközni, érzelmi hatást pedig leg-könnyebben esztétikai úton lehet elérni. Ezért igen fontos nemcsak nemzeti, hanem általános nevelői szempontból is az esztétikai érzék fejlesztése.

A szabályzat 1. pontja a nevelői szeretetnek és példának alkalmazása az iskolában. A tanító járjon elől szorgalomban, tisztaságban, rendszertetben. E végből szükséges, hogy állandóan ügyeljen saját hibáira s ezeket kiküszöbölje. A fiatalabbaknak szükséges az idősebbek tanácsát kikérni. A részleges eset ugyanis megszámlálhatatlan és nagyon sokféle. Ezeket csak bizonyos tapasztalat után tudja majd mindenki a maga erejéből megoldani. A tanító lényeges teendője az is, hogy óvja erkölcsi, szellemi erejének frissességét és őrizze meg bizalmát. Don Bosco bevált módszerében, mely szelídséggel és türelemmel mindent legyőz.

Figyelemreméltó a 4., 5. pontban az, hogy háromszor köti a nevelő lelkére a gyenge tanulók külön felkarolását, mert ha ezeket elhanyagolják, gonosz csírák melegágya lesz a lelkük és könnyen megfertőzik a többieket is. Nem feledkezett meg azonban a tehetséges tanulókról sem, mert tanítóinak lelkére köti, hogy ezek számára külön olvasmányt és külön feladatot jelöljenek ki. Don Bosco minden tanulót főleg arra tanított meg, hogy szívesen s kellő kritikával olvassanak. Ezenkívül nagy gondot fordított mindig a szép, hangos olvasásra és előadásra. Könyv nélkül is taníttatott velük, nem a túlzók mértékével, akik minden értéktelen tankönyvet bevágatnak, hanem a klasszikusok váloga-

¹ Regolamentoo per le case della società di S. Francesco di Sales. 24—26. l.

tott szövegét kívánta, mert ezek világos eszmék pontos kifejezésével gyarapítják az ember szellemi kincsházát. A költemények ezenfelül ébresztik a harmónia iránti érzéket, mely nélkül nem lehet sem szépen beszélni, sem jól írni.

A 2. pont a tanítók lelkére köti: jól elkészülve lépjenek az osztályba. Don Bosco kétféle előkészületet különböztetett meg: távolabbit és közelebbit. Távoli az az általános és szakműveltség, melyet iskolai tanulmányunk alatt szerzünk, ismétléssel és továbbképzéssel fejlesztünk s egyúttal könnyen felidézhetővé tesszük, hogy állandóan rendelkezésünkre álljon. A távolabbi előkészítés hiányán azzal lehet segíteni, ha választunk magunknak kedvenc szerzőt, szinte életkönyvet, melyből mindennap olvasunk legalább 5–10 percet. Ha ez a könyv megfelel ízlésünknek és egyéniségünknek, akkor a szétszórt ismereteink a műben kifejezett elvek szerint kristályosodnak és megszerezzük az igaz, szerves műveltségre jellemző belső egységet. Ha pedig ezt magunk megszereztük, akkor nyújthatjuk könnyűszerrel tanítványainknak is. A legegységesebb szintézist a szentek érik el, akik mindenben mindenkor meglátják Isten kezét, Isten eszméjét. Ha erre a magaslatra nem is jutunk el mindnyájan, mégis arra kell törekednünk, hogy a bennünk jelenlevő Isten végtelenül gazdag egységére tudjuk visszavezetni mindazt, ami megjelenik tudatvilágunkban, ami történik iskolánkban s ami előadódik tanulmányaink nagy változatosságában. Ha ezt a belső egységet sikerült megszereznünk, akkor minden tárgyban könnyűszerrel emelkedünk az Istenhez, mint minden igaznak, jónak, szépnek végső magyarázó elvéhez, végső feltételéhez és legmélyebb forrásához. Ezt az egységet, világos, szilárd, egységes világnézetet csak az igaz nevelői egyéniség tudja magának kiötvözni. Azért Don Bosco határozottan sürgeti: csak az legyen nevelő, aki erre erős hajlamot, kimondott hivatást érez. A hivatás rávezeti arra, hogy kitűnően felszerelje magát egy iskolafajnak megfelelő ismeretekkel. Vallásos meggyőződéséből pedig erőt merít a szerénységbe öltözött karitás gyakorlására, mellyel barátjává emeli tanítványait.¹

Amikor kérdezték a Szenttől, milyen módszerrel képezi oly jó nevelőkké a szaléziánusokat, sokatmondó mosollyal válaszolta: „A vízbe dobom őket, hogy ott megtanuljanak úszni.” A filozófiai tanulmányok elvégzése után, a teológia előtt 3 évig részt vesznek valamely nagy intézet felügyeletében és az idősebb testvérektől tanulják, hogyan játsszanak, hogyan bánjanak a gyermekkel. A jó játék után könnyű nekik akkor is engedelmeskedni, amikor munkát és csendet kívánnak. S később tapasztalja, hogy könnyebben gyónik náluk a fiatalság, ha megismeri szelíd-ségüket és szeretetüket.²

¹ Don Fascie: *Appunti delle conferenze tenute alle insegnanti.* (Pro manoscritti.) Nizza Monferrato. 1931. 33–34. l.

² Guerra Felice érsek: *Alla scuola di S. Giovanni Bosco.* Torino. 1934. 19. és 58. l.

A komoly hivatással bírók közül is kevesen rendelkeznek olyan készséggel, hogy csak távolabbi előkészület alapján léphessenek az osztályba, hogy csak belepillantsanak a tankönyvbe és akkor már gazdagon forrásozik a tárgy köré kristályosodó mondanivaló. Ezért van szükség úgyszólván mindenkinél a közelebbi, az egyes órákra szóló előkészületre. Ennek előfeltétele, hogy az előadandó tárgy minket is érdekeljen és akkor a növendékek megérzik, hogy előadásunk életünkből fakad. Erre a célra szükséges: hogy az előadás tárgyát jól megértsük, világosan lássuk és elrendezzük. Akkor óra közben is önkénytelenül minden világossá lesz.

2. Szükséges a kellő mértéktartás, józan tapintat, a helyes középút megérzése. Ez a nevelő legnehezebben megszerezhető tulajdonsága többnyire hiányzik a gyakorlatban. Szabályt alig lehet rá adni. Mindenegyest külön megoldás illik és adódik. Pl. nem mindig alkalmas az osztály hangulata és figyelme a legnehezebb kérdések tárgyalására. Nem kívánhatjuk azt sem, hogy tanítványaink egy óra alatt mindazt megértsék és megtanulják, amire esetleg mi egy héten át készültünk. Arra is tekintettel legyen mindenki, hogy a tanulónak hány tárgyból és hány tanár előtt kell beszámolnia. A szakemberek hajlandók csak a maguk tárgyával törődni, azt mindenek fölé emelni s a többi előttük nem számít. Számít azonban a jó nevelő szemében.

3. Ne feledjük, hogy nemcsak tanítunk, hanem keresztény nevelést is nyújtunk s ezért erőltetés nélkül emelkedjünk a részletekből a legfőbb értékig: az élő Igazság, Szépség és Jóságig, minden valóság három legmagasabb szempontjáig. Erre Don Fascie nagyszerű példákat mutat nemcsak Dante, Manzoni műveiből, hanem a magyarázatra annyira nehéznek tartott Ariostoból és a latin klasszikusokból. (U. o. 23—39. l.) A magasba szárnyaláshoz azonban szükséges, hogy a tanítónak harmónikus, kiegyensúlyozott világnézete legyen s tárgyai, mint a nemzeti kultúra élő, eleven tagjai éljenek benne. Átfogó tekintettel ismerje a nagy összefüggéseket s akkor tudja megadni osztálya számára a figyelem vezérlő szempontjait. S akkor tudja kerek egészbe foglalni az egyes művekből kiragadott fejezeteket: a tanítási egységeket. Pl. az összefüggéstelennek látszó Ariosto minden részletének magyarázatához tudni kell, hogy a költő nem személyt, eseményt énekel meg, hanem a lovagi intézményt. A vezérlő gondolat világa mellett meglátjuk benne a helynek, célnak s esztétikai felépítésnek egységét. A tanuló pedig a nagy összefüggések révén megízleli, szereti és értékeli a műalkotásokat, megtanul igazán olvasni s az író szemébe behatolni.

A latin és a többi idegen nyelveknél ne álljunk meg a nyelvtani szabályok kínpadánál, hanem mutassuk meg, hogy egy nagy kultúra valamely koráról, egy nagy nép lelkének kifejezéséről van itten szó. Ezért más Szent Ágoston latinsága, mint Cicero nyelvezete.

Nagy újtás volt a mult század ötvenes éveiben, hogy Don Bosco minden héten olvastatott keresztény latin szerzőket. Most már ezt a gyakorlatot a kormány hivatalos tanterve is magáévá tette.

Az idegen nyelvek tanulására Don Bosco sajátos módszert ajánl. „Jól meg akarod tanulni a latin nyelvet? Fordítsd le először olaszra valamely klasszikusnak egy fejezetét; azután a nélkül, hogy az eredeti szöveget megnéznéd, fordítsd vissza latinra és végül hasonlítsd össze fordításodat az eredetivel. Ha ezt egy hónapig mindennap gyakorlod, biztosítalak, hogy sok nehézségtől megszabadulsz anélkül, hogy szótárt kellene forgatnod.”¹

Bármennyire nagyjelentőségű az ifjak művelésében a helyes olvasás, ez magában véve nem elég. Ki kell egészíteni még sokkal nehezebb művészettel: hogyan kell írni. Erre vezeti rá a tanulót a gyakorlatírás, gyakorlatjavítás és levélírás. A cél szem előtt tartásából következik, hogy a javítás nem maradhat meg a hibák megállapításánál, hanem meg kell mutatni az utat arra is, hogyan lehet a hibát elkerülni. Ilyen jellegzetes hiba pl. amiről az olasz fiataltságot le kell szoktatni, az üres retorika. Ennek helyére kerüljön a kifejezés őszintesége és egyszerű szépsége.

Az anyanyelv szabatos használatát legkönnyebben a szép levélírással lehet elérni. Ezenkívül ajánlotta, hogy az olasz nyelv szótára mindig kéznél legyen azért, hogy a tanulók a szavak és szólásmódok pontos jelentését ebből kikeressék s a Felső-Olaszországban elterjedt gallicizmusokat elkerüljék. (U. o. IV. k. 633. l.)

Az eredményes tanulás feltételeként Don Bosco ajánlotta a pontos időben történő étkezést és a megfelelő üdülést. A tanulási idő alatt pedig mindenki először a feladott anyaggal foglalkozzék, mert semmiféle tudományt nem lehet elsajátítani, ha egyidőben sok könyvet lapozgat az ember. Hozzá kell továbbá szokni, hogy senki se menjen tovább, amíg az első megkezdett fejezetet jól meg nem értette.

Végül legjobb eszköz az előhaladásra a szorgalmas, lelkiismeretes ifjak társasága. Milyen szorgalmas munkásság uralkodik a jószellemű szalézi intézetekben, mutatja Ferri ügyvéd példája, akit a közoktatásügyi miniszter 1863-ban kormánybiztosnak küldött ki a szalézi intézetek felülvizsgálatára. Egyáltalán nem volt klerikális szellemű, ennek dacára őszinte csodálattal töltötte el az a fegyelem és rend, amivel találkozott. A 124 tanulóval rendelkező III. gimnáziumi osztály pedig egyenesen meggyőzte arról, hogy ez a fegyelem nem külszín, hanem állandó és szilárd, mert meggyőződésből fakad. A látogatás befejeztével ugyanis a tanár át akarta őt kísérni másik osztályba. A kormánybiztos lebeszélte, mert távollétében annyi eleven fiatal gyerek mindent fenekestül felforgat. — Ne méltóztassék félni, biztos vagyok, hogy senki

¹ Memorie biograf. IV. k. 294. l.

még a száját se nyitja ki s meg se moccan. — Ez lehetetlenség, mondja a miniszteri biztos, hogy 130 tanuló csendben maradjon a tanár távollétében. Térjünk ezért vissza és lássuk, hogy tényleg olyan csendben vannak-e, amint tanár úr gondolja! — Mire halkan, szinte lábujjhegyen közeledett az osztály ajtajához, bekémlelt a kulcslyukon és azt találta, hogy az a nagy ifjú sereg csendben, mozdulatlanul olvas, mintha a tanára ott volna a katedrán. Távoztában hangosan ismételte: „No, ezt sose hittem volna! Ez az erkölcsi csoda becsületére válik önnek, tanár úr és a tanulóknak.” A tanár még csak fiatal klerikus volt, Durando Celesztin, aki azzal magyarázta meg ezt a jelenséget, hogy a szaléziánus növendékek köteleességtudásból Isten jelenlétében végzik teendőiket. (Memorie Biograf. VII. k. 446—447. l.).

II. Nemes jellemre nevelés kölcsönös bizalommal, szeretettel. Don Bosco nem érte be a gondolkodás egyoldalú fejlesztésével, s amint az előbbi példa mutatta, nála az értelmi nevelést szinte lehetetlen elválasztani az erkölcsi neveléstől. Szerinte: „Jaj azoknak, akik minden igyekezetüket oda irányítják, hogy minél jobban kifejlesszék az érzékeket s a szellemi megismerés képességét, mert szánalmas, de nagyon elterjedt vélemény folytán ezeket összetévesztik a bennünk rejlő szeretés képességével (az akarattal).” Tapasztalatból tudta, hogy két érzelem tartja fenn akaratom egyirányú erőfeszítését: az üdvös félelem és a szeretet. Amiért is ezt a kettőt tartja ébren az ájtatossági gyakorlatokkal. A jó halál gyakorlásával és az örök büntetések gondolatával gerjeszti az istenfélelmet, a Jézus Szíve-ájtatossággal pedig s az Öltáriszentség kultuszával a szeretetet. Ezekről bővebben a III. pontban, a vallásos nevelésnél lesz szó.

Mint vérbeli pedagógus, a félelmet inkább ultima ratioként használja. Sokkal szívesebben alkalmazza, szinte megtestesíti az evangéliumból fakadó szeretetnek örökértékű pedagógiáját. Nem borul ugyan le, mint Ellen Key, a gyermek fensége előtt, de visszaállította a gyermek méltóságának fogalmát. Egész rendszere Krisztus szavának visszhangja: „Engedjétek hozzám jönni a kisdedeket!” „Ha nem lesztek olyanok, mint a kisdedek, nem mentek be Isten országába!” Szerinte a gyermek természeténél fogva leghasonlóbb az Isten fiához, Krisztushoz s ezért fogékony is az isteni szeretet iránt.

A keresztény nevelés gyakran azért nem ér el sikert, mert túlságosan félelmet gerjeszt a gyermekben a jelenlevő Istennel szemben. A végtelen jóságú Istent gyakran úgy festik a szülők és tanítók, mint valami madárijesztőt, aki csak arra való, hogy megfélemlítsen és rendet tartson. Ám a gyermeki szív könnyen elszakad, elfordul attól, ami csak korlátozza és zavarja. Az igaz nevelőnek Szent Pál szavait kell követnie (Kor. I. 13, 4—7.), aki azt mondja: a szeretet jóságos, türelmes, mindent eltűr, de mindent remél és minden kellemetlenséget elvisel. Szerette módszerét

ebbe az egyetlen mondatba foglalni: „Szeretted meg magad, hogy annál jobban megszerettethed az Istent.”

1. Ennek a szeretetnek első eszköze a gyermek bizalmának megnyerése. Ez a szalézi erkölcsi nevelés lényege. Minden más szellemes eljárásuk csak eszköz ennek a célnak elérésére. Don Bosco korán meggyőződött arról, hogy bizalom nélkül nincsen nevelés, bizalom pedig nincsen szeretet nélkül. Ez tünteti el azt a távolságot, ami gyakran kínai falként választja el főleg a serdülő ifjút nevelőjétől. „Szeretnünk kell azt, ami a gyermekeknek tetszik, akkor majd szeretni fogják a gyermekek is azt, ami az előjáróknak tetszik, ilyen módon könnyű lesz a fáradságuk . . . Családiasság a gyermekkel kivált szűnőrákban. Családiasság nélkül nem lehet a szeretetet kimutatni. Már pedig, aki azt akarja, hogy szeressék, mutassa meg, hogy maga is szeret. Jézus kicsiny lett a kicsinyekkel s elviselte gyengeségeiket. Ime, a családiasság mestere. A tanító, aki csak a katedrán ül, az tanító, és semmi más; de ha elvegyül gyermekei közé a szünetben, akkor mintegy testvérré válik.” (II. 169.)

Az intézetek legveszedelmesebb ragálya a zúgolódás és bujkálás az előjárók háta mögött. Ez legbiztosabban tönkre teszi a ház jó szellemét és a tartós sikert.

A szalézi nevelő nemcsak szereti a gyermeket, hanem a bizalom fenntartása érdekében fontosnak tartja azt is, hogy a gyermekek érezzék irántuk való szeretetét. Követi Don Bosco tanácsát: „Csak szeretted meg magad, akkor a tiedet könnyűszerrel engedelmességre hajtod.” (II. 128.) Az intézet igazgatója a nagy család atyja, a többi előjáró mindmegannyi idősebb testvér, a növendéktársak pedig a kisebb testvérek minden igaz szalézi tanítvány szemében. (5. szab.)

2. A szabadság módszere. A bizalom kölcsönösségének következménye, hogy a gyermekben megbízik a nevelő, amiért is, főleg szabad időben, nagy szabadságot enged számára. Középuton jár a vasfegyelem és a szélsőséges szabadosság között. Don Bosco ezt a középutat 30 szorgos megfigyelés és kísérletezésben töltött esztendő után tette járttá. Nem akarja a gyermek eredetiségét elfojtani, hanem kinyílni, kibontakozni engedi, mint valami szép virágot.

Szabadságot kíván a lelki életben, tág teret nyit az egyéni ájtatosságnak: imának, gyónásnak és áldozásnak. De főleg a szabad időben, szünet közben nagy szabadságot enged számukra.

A szabad időre nézve szigorú szabálya, hogy mindenki a játszótéren tartózkodjék, de ott viszont szinte teljes a szabadság. Mint valami vidám mutatványos vásár idején hullámszik a gyermek-sereg; énekelnek, futkároznak, labdáznak, a legkülönbözőbb társasjátékokat játszanak, melyekbe bevonják az előjárókat is. Ezek viszont Nérei Szent Fülöp szavait tartják szem előtt: „Tegyetek amit akartok, csak ne vétkezzetek!” Ez a messzemenő szabadság a szórakozás ideje alatt a fegyelem fenntartásának, a tiszta erkölcs

és egészség előmozdításának leghathatósabb eszköze. A napi szórákosokat kiegészítik az időnkinti nagy séták, torna, zene, színelőadások, szavalás stb. Mindezekben nagy gondot fordított a gyermekek önálló kezdeményezésének gyakorlására. Alkalmat nyújtott fiatalos szabadságuk kiélésére. Jobb tanítványaiból munkatársakat nevelt magának, felügyelőket, előtornászokat, gépkezelőket, színdarabrendezőket stb. (Auff. 38.) A képzelet szárnyalásának szabályozására s az egyéni hajlam fejlesztésére fontosnak találta, hogy a gyermekek ne csak ünnepélyek rendezésében és játékokon törjék a fejüket, hanem azt is kívánta, hogy közreműködjenek az olvasmányok megválogatásában, részletes megbeszélésében. Az önképzőkör-szerű gyűléseket teljesen a növendékek rendezik, ők állítják össze a programot s az előjárók csak mint díszelnökök vesznek részt. Ez a módszer lehetővé teszi azt is, hogy a nevelő fölfedezze a gyermek rejtett energiáit és okos vezetéssel irányítsa annak minden tulajdonságát.

Nagyjában két csoportra osztályozta a gyermekeket: báortalanok és bátrak csoportjára. Az előbbieket biztatta, segítette, nehogy tehetetlen, határozatlan egyéniséggé, mások kezében silány eszközzé váljanak; a bátrakat viszont okosan fékezi, hogy lázadokká ne fajuljanak. A szabad tevékenységhez tartozik az is, hogy a növendékek elitje részt vesz az intézet fegyelmének vezetésében. A szaléziánusok nyíltan hangoztatják, hogy nem ők maguk nevelnek, hanem az a kis elit-gárda, amelyet különös gonddal képeznek maguknak. Ezek adják a hangot, képviselik az intézet közvéleményét s az intézetnek addig van meg a jó szelleme, ameddig ezek vezetnek s a múlhatatlan zúgolódók hátterbe szorulnak.

3. Szalézi módszer a vidámság módszere. A szabadság tövén önként megterem az öröm és vidámság pedagógiája. Don Bosco háza sohasem börtön vagy fekete kolostor, hanem édes otthon, ahol úgy peregnék a napok, mint kedves, gondtalan élet napjai, mert bennük a gyermek olyan önzetlen szeretet részese, amilyennel az életben soha többé vagy ritkán találkozik. Bár kezdetben az anyagi ügyek szűkösen állottak, az alapító mégis mindenütt megkívánta a jókedvet: templomban, szünetekben, ebédlőben, tanteremben. Egyik jelmondata: legjobb fogása az ebédnek a mosolygós, kedves arc. A vidámság az a napsugár, amely virágba szökteti, majd gyümölcsé érleli a gyermeki lélek gerjedelmeit abban a veszélyes korban, mely 12—18 évig terjed. Ezért enged bő teret az olasz gyermek egetverő élénkségének, mert a játékos kedv kielégítésében látta a gyermeki lélek nyugalmanak és békéjének egyik forrását. De nemcsak a játékidő volt vidám, hanem vonzóvá tette a templomot is szépen végzett szertartásokkal, közös, hangos imádsággal, közös énekkel s a gyermekek zenekarával. Nem szerette az ájtatosságokban a fárasztót és untatót. Szinte gyűlölte korának janzenista szellemét, mely a

gyermeket arra tanította: imádjátok az Istent, s reszkessetek tőle!

A tanteremben is azt kívánta, hogy az óra legyen változatos, a tanító találékonysággal bilincselje le a gyermeket, vezesse rá a tanulás szeretetére s a komoly munkán érzett örömré. Nagyon szerette Ravaissou jeles francia író megjegyzését: „Azt mondjátok, a mulattatás nem tanítás, én pedig azt mondom, csakis a mulattatás az igazi tanítás! Hiszen a nevelés művészete nem más, mint az ifjú lelkek kíváncsiságának fölkelte és tanítás útján való kielégítése; ez a kíváncsiság pedig csakis az örömtől duzzadó lelkekben lehet élénk és egészséges. Azok az ismeretek, melyeket erőszakkal kényszerítünk bele a gyermekek koponyájába, csak sorvasztják és fojtogatják.”

Legkedvesebb növendéke a 15 éves korában elhunyt Savio Domonkos, — akinek a boldoggáavatási peré folyamatban van — látva, milyen örömet okoz Don Bosconak az intézetben uralkodó jókedv, s milyen rossz jelnek tartja, ha a gyermekek komolykodók, visszahúzódnak, — megalakította a vidám fiúk társaságát, a vigalmi gárdát, akiknek széles jókedve aztán mint a leghasznosabb járvány áterjedt az egész intézetre. Don Bosco örömmel hagyta jóvá ezt a kezdeményezést és segítette őket, hogy énekkart, zenekart szervezzenek, sőt rezesbandát állítsanak össze. Egyébként is az volt a jelszava: az oratórium muzsika nélkül olyan, mint a test lélek nélkül.

Ha bármilyen, akár fegyelmi látogatás után búcsúzott a fiúktól, az elköszönés mindig így hangzott: „Sta allegro!”

Ennek a vidám nevelésnek sikerét legjobban mutatja az a tény, hogy a vidám növendékek szívesen nyitottak be az intézet kapuján, hol az udvar, a kápolna s a tanterem minden szöglete régi környezetük édes emlékét újította fel bensőjükben. Megmerítették lelküket a kedves emlékek forrásában s megkönnyebbülve indultak a létért való küzdelem folytatására. (Auff. 45—61. l.)

4. Komoly munka és állandó foglalkoztatás módszere. Már a szabad időre is az a szalézi jelszó: a fiút sose szabad tétlenül hagyni! A játéknál fontosabb nevelői eszköznek tekintette Don Bosco a komoly munkát, amelyet fokozatosan 5—6 éves kortól kezdve csatol a játék mellé. Intézeteinek szabályzatában így buzdítja a gyermekeket: 38. §. Az ember, kedves gyermekek, munkára van teremtve. Már Ádám is azért volt a földi paradicsomba helyezve, hogy azt művelje. Szent Pál apostol is mondja: „Aki nem dolgozik, ne is egyék.” 39. §. Munkán az állapotbeli kötelesség teljesítését értjük. Akár tanulás az, akár iparág. 43. §. Jusszon eszetekbe, hogy ti még az élet tavaszát élitek. Aki nem szokja meg ifjú korában a munkát, az munkakerülő lesz egész életében, hazájának és családjának szegényére és talán saját lelkének is pótolhatatlan kárára. — A játékidőben megnyilatkozó viharos jókedvvel szemben szinte csodálatosnak tűnik fel az a komolyság és összeszedettség, mellyel a növendékek kötelességü-

ket végzik iskolában, tanulóteremben vagy műhelyben. Don Bosco nem követelt sorbaállást, a gyermekek zajonghattak egész a küszöbig, de itt mintha elvágták volna a hangjukat, megszűnt minden suttogás. Templomi csendben tanult ugyanabban a teremben 400—500 eleven fiú. Rövid ima után a sok buksi fej lehajol a könyvre vagy irkára, nem néz többé se jobbra, se balra, szándékosan nem nézi, ki jön be vagy megy ki, még akkor se, ha maga Don Bosco jár közöttük. Ezért nem is állnak fel látogatók jövételekor. Don Bosco egyszer a híres lord Palmerston angol minisztert — aki vezérlő szerepet játszott Európa külügyi kérdéseiben — bevitte Turinnak egyik nevelőintézetébe. Egy tágas teremben kb. 500 fiú tanult. Az államférfi sehogy sem tudta megérteni, hogy tudnak olyan példás csendben maradni, még hozzá felügyelők nélkül. Még jobban elámult, amikor meghallotta, hogy az egész év folyamán alig volt ok panaszra. Sem fenyegetésre, sem fenytetésre nem került sor. — „Ugyan kérem, hogy lehetséges ilyen példás csendet és fegyelmet elérni? — kérdi a nemes lord — mondja meg nekem. Maga pedig — fordult titkárához — írja föl, amit mond. Az intézet igazgatója azt válaszolta: — Uram, azt az eszközt, amelyet mi használunk, Önök nem alkalmazhatják. — Miért? — Mert ennek a titoknak a nyitját csak a katolikusok tudják. — Melyik az? — Az (önként, szeretetből végzett) gyakori szentgyónás és szentáldozás, meg a mindennapi szentmise becsületes hallgatása. — Valóban igaza van! Nálunk hiányoznak a nevelésnek ezek a hatalmas eszközei. Nem lehetne a hiányt valamiképen pótolni? — Ha nem folyamodunk a vallás emez elemeihez, akkor kérem, nincs más hátra, csak a fenyegetés meg a pálca. — Igaza van! Vagy hitvallás vagy kínvallás! Majd elmondom Londonban.”

Amilyen nagy szorgalmat tanúsítottak a fiúk a tanulóteremben, éppen olyan előmenetelt értek el az egyes iskolákban és a műhelyekben. A turini hatalmas intézetben ugyanis jelenleg 700 fiú közül 400 ipari pályára készül. (A szünidők ellen. I. 350.)

5. Fegyelemtartás. Az ilyen csodálatos fegyelmet mégsem lehet pusztán belső eszközökkel elérni, azért Don Bosco bőségesen használja a nevelés rendkívüli eszközeit: a büntetést, főleg pedig a jutalmazást. Sokan azt tartják, hogy csak olyan kivételes egyéniség valósíthatta meg, mint Don Bosco, de átlagos nevelők használatára nem alkalmas. Ez annyiban igaz, hogy az átlagos nevelő nem alkalmazza oly hatásosan a természetfölötti világnézet eszközeit, mint Don Bosco és az ő fiai. Az ő kezükben a szelídség is erős és a szeretet hatalmas fegyelmező erő. A fegyelmezés alakját legjobban kifejezi beszélgetése egy 40 év felé járó tanítóval, Bodrato mesterrel 1864-ben. Bodrato ugyanis kérdezte tőle, látva a nagyszámú kiránduló ifjú vidámságát és fegyelmét: „Hogyan tud ennyi szívnek ura lenni? — A vallás és értelem egész nevelési rendszerem két rúgója. A vallás a zabola szerepét játssza, az értelem a gyeplőjét. — Bodrato hamiskásan megjegyzi: úgy

vélem, hogy szépen elhallgatott egy harmadik eszközt, mely mindig velejár a csikók szelídítésével, akarom mondani: az elmaradhatatlan pálcát. — Kedves Uram, — válaszolta Don Bosco — az én rendszeremben a vessző, melyet ön elengedhetetlennek tart, a túlvilági büntetések üdvös beállítása. Fontolja meg kérem, hogy sok és rettenetes büntetéssel fenyegeti meg vallásunk azokat, akik az Úr törvényeit semmibe veszik és parancsait lábbal tiporják. Ha ezeket a szigorú és borzasztó fenyegetéseket gyakorta megpendítjük, bizonyára nem maradnak hatás nélkül. Ez pedig annál inkább igazságos, amennyiben nem szorítkozik a külső cselekedetekre, hanem a legbelsőbb tetteket és a legtitkosabb gondolatokat is egyaránt sújtja. Hogy erről az igazságról való meggyőződésünket jobban kimélyítsük, megalapozzuk, hozzáadjuk szent vallásunk gyakorlatainak őszinte végzését: a szentségek gyakori vételét, s a nevelő következetességét. Különben, ha egyszer a gyermekek alaposan meggyőződtek arról, hogy aki őket vezeti, őszintén keresi az ő valódi javukat, akkor igen gyakran hatékony büntetés lesz az ellenszegülőkre a hűvösebb magatartás, mely kimutatja a nevelőnek belső fájdalmát, hogy atyai gondoskodását nem látja viszonzva. Ha bizonyítékot kíván, bátor vagyok önt meghívni pár napra, hogy lássa a gyakorlati alkalmazást házaikban." Bodrato mester a meghívást elfogadta, ott is maradt Don Bosco mellett és mint a második szalézi missziós expedíció feje utazott el Argentínába.

A szeretet mindenütt találékony, a belőle származó büntetések is nagyon változatosak lehetnek. Don Bosco egyetlen fagyos tekintete nagyobb hatást eredményezett, mint egy csattanós pofon. Ha ez nem használ, akkor a szalézi nevelő eltöltja a gyermeket valamilyen sétáról, játékról vagy színielőadásról. Játék helyett munkát kell végeznie, az ebédjét állva megennie, a hazai csemegét elzárják előle vagy más valami apró örömet annak fenntartásával biztosítanak számára, ha hibáját helyrehozza. Számtalanszor tapasztalják, hogy efféle eszközökkel sokkal nagyobb eredményt érnek el, mint megfélemlítéssel. Csak erkölcstelenség esetén kívánja Don Bosco, hogy az előljárók legyenek könyörtelenek. „Kisebb rossz annak a veszélynek tenni ki magunkat, hogy egy ártatlant tegyünk ki, semmint hogy egy botránykövet tartsunk meg házunkban." Az ilyen elbocsátás feltűnés nélkül történik, hogy a tékozló fiú is érezze: van egy atyai szív, amely visszavárja. Mindig szelíd szavakkal bocsátják el a javíthatatlan csemegét. Csak előző este mondják meg neki: „Kedves gyermekem, reggel az első vonattal elutazol; nem őrizhetlek tovább, mert elrontod többi báránycámát is. Hűséges barátságomra azonban mindenkor számíthatsz s ha életedben súlyos óráid lesznek, gondolj reánk, akik jószívvvel vagyunk hozzád." Másnap reggel a társai üres ágyat látnak, nem tudják miért, de érzik, s az egész eset mint hallgatag figyelmeztető példa áll a többiek előtt.

A fegyelmezés és büntetés módjára az 1935-ben közzétett,

1883-ban a rendtagokhoz írt körlevél ad bőséges útmutatást. A körlevél főelvei a következők: 1. Sohase büntessetek addig, amíg minden más nevelői eszközt nem alkalmaztatok. Az ember szíve olyan, mint valami bevehetetlen fellegvár, melyet csak szeretettel, szelídséggel lehet megközelíteni. A szigorúság, ha valóban elkerülhetetlen, akkor

2. válasszátok meg a büntetésre a kedvező pillanatot. Ne büntessetek azonnal a tett után, mert a növendéknek időt kell engedni a meggondolásra, magábaszállásra, belső javulásra. Viszont a tanítónak is szükséges a várakozás, mert a gyermek érzi, hogy csak a tárgyilagos észnek van joga büntetni, nem pedig az indulatnak. Ezért

3. kerüljétek meg annak a látszatát is, mintha indulatból, önzésből büntetnétek.

4. Adjátok meg a hibázónak a reményt arra, hogy teljes bocsánatot nyerhessen és ezért a büntetés mellé adjatok egy kis biztatást. „A jó nevelő legfőbb művészete elfeledni és elfeledtetni a tévedés szomorú napjait. A büntetés után egy szeretetteljes tekintettel vagy egy biztató szóval többet lehet elérni, mint sok dorgálással.”¹

Don Bosco hetenkint tartott előljáróinak konferenciát s havonta megjelent előtte, illetve a ház igazgatója előtt, minden gyermek egy kis figyelmeztetésre, melynek végén kivétel nélkül mindenkinek egy kis cukrot adott úgy, hogy a gyerekek közt közmondásos lett: cukorért megyünk. Figyelmeztetéseit az egyéniséghez alkalmazta, mert ami egy kis melankolikust összetör, az a kolerikusnak meg se kottyán.

6. A találékony jutalmazás módszere. A megelőzés vidám módszeréhez illet, hogy a jutalom sokkal nagyobb szerepet játsszék benne, mint a büntetés. Don Bosco ezen a téren Gentilével szemben teljesen ellentétes állást foglal el. Gentile ugyanis erkölcs-telennek tartja a jutalmazást, Don Bosco azonban mindenki atyjának érezte magát, szeretetét éppen a jutalmazásokban tudta százféleképpen kimutatni. Ünnepeken, játékokban, sőt amint láttuk, még intés után is egy-egy cukorkát nyom a gyermek kezébe. Minden vasárnap osztályonként asztalához ültette a legjobb viseletű diákokat és inasokat. Ezek kiválasztása pedig a növendékek titkos szavazása alapján történt. Az ő schol city-jében nem büntetés céljából ülnek össze a gyermekbírák, hanem jutalomosztogatásra. Asztalánál látta azt a két növendéket is, ki az előző héten a közös szentmisén ministrált.

Nagy sétára vitte magával azokat, akiknek valami fontosabb tanácsot akart adni, akik pl. pályaválasztás előtt állottak vagy a nagyobbak közül azokat, akik egymástól elhidegültek s akiket újra össze akart békíteni. Módot nyújtott nekik arra, hogy kibeszéljék magukat. Először egyiket vitte magával, azután a mási-

¹ Memorie biografiche. XVI. k. 1935.

kat, harmadszorra mind a kettőt. Hamarosan megindította köztük a beszédet, magyarázatokat adott s egy-kettőre annyira össze-melegítette őket, hogy mire az oratóriumba visszatértek, jobb barátok voltak, mint azelőtt. Szobája tárva-nyitva volt bárki előtt, aki vele beszélni akart. De amint saját személyének tisztántartásában kifogástalan volt, ilyenkor mindig megvizsgálta a gyermek ruháját, cipőjét. Ha nem találta rendben, visszaküldte, hogy szedje magát rendbe. Ha rendesen érkeztek vagy jöttek vissza, akkor úgy bánt velük, mint felnőtt úriemberekkel. Leültette őket a dívánra és a legnagyobb figyelemmel hallgatta őket. Búcsúzáskor elkísérte őket a küszöbíg, maga nyitott nekik ajtót s ezzel bocsátotta el őket: „Siamo sempre amici!” Maradjunk mindig jóbarátok! Egyébként kerülte a szertartásosságot és a merev szigorúságot. Úgy gyakorolta a hatalmat, hogy tiszteletet és bizalmat keltett. Valamennyien nála akartak gyónni s ő bokros tennivalói közben is hetenkint 16—20 órát szentelt ennek a kemény szolgálatnak. Lelki vezetésében behatolt az alaptermészet ismeretébe és abból rejtett erőforrásokat fakasztott.

A pedagógia évkönyveiben eddig ismeretlen nevelő eszközzé fejlesztette nevenapját, június 24-ét. Már az ünnep előestéjén megkérték Don Boscot, hogy fáradjon le az udvarba s foglaljon helyet fiai között. Hosszú sorban álltak elébe, akik szólni kívántak, szépen egymásután elmondták vagy felolvasták előtte hálás köszöntésüket s a jövőre nézve jó ígéretek és fogadkozásokat tettek. Bátorította őket, hogy tartsák meg a lelkük javára, amit ígértek. A szent elhatározások tavasza volt ez, mely gyakran a kis imposztorokat jókká tette, a lanyhákat buzgókká s a példásokban gyakran ilyenkor fogamzott meg az az elhatározás, hogy atyjuk és mesterük nyomdokában a szalézi rendbe lépnek. Ilyenkor kérhettek tőle bármilyen ajándékot, ő azt lehetőség szerint teljesítette. Leggyakoribb kérések voltak: könyv, ruhadarab-beszerzés, tartásdíj-elengedés. Don Bosco János elmélete előtt is tudta, hogy a kifejezés mennyire erősíti az érzelmet s azért, bár ellenkezni látszik az alázatossággal, megengedte a szeretetnek és hálának felséges megnyilvánulását.

A merész lángelméjű jutalmazásnak példája s egyúttal fényes tanúbizonyság a nevelői rendszer eredményéről a turini Generala néven ismert javítóintézet 300 növendékének kirándulása. 1855 húsvétján az intézet igazgatójának felkérésére Don Bosco lelkigyakorlatot tartott. Nyájasságával a legmegátalkodottabbakat is megnyerte. Egy kivételével valamennyien a szentségekhez járultak. Don Bosco azon törte a fejét, miképen tudná őket megjutalmazni. Felkereste a városi fogházak legfőbb igazgatóját: „Engedje meg kérem, hogy a Generala szegény növendékeit, kik olyan jók voltak a múlt napokban, Stupinigiba kirándulásra vezethessem. Kora hajnalban indulnánk, késő este térnénk haza s a séta jót tesz majd léleknek és testnek.” Az igazgató megrökönyödve fölپattant a székről: — „Dehát komolyan beszél Tisztelendő

Úr?" — „A legnagyobb komolysággal, kérem méltóztassék kérésemet megfontolás tárgyává tenni." Az igazgató a szabállyal sáncolta magát körül, csak annyit ígért meg, hogy említést tesz az ügyről a miniszternek. Rattazzi miniszter, Don Bosco régi ismerőse, hosszasan elgondolkozott s magához kérte Don Boscot. — „Teljesíteni kívánom azt a kérelmet, melyet az Ön nevében terjesztettek elém. Megteszem a szükséges intézkedéseket azíránt, hogy távolról kövessék Önt polgári ruhába öltözött detektívek s ha netalán szükség volna rá, segítségére lesznek Önnek a rend fenntartásában, sőt karhatalommal élnek, ha egyesek nem akarnak visszatérni a fogházba."

A csendőrök hallatára Don Bosco mosolyogva válaszolt: — „Végtelen hálával köszönöm, Excellenciás Uram, a kapott engedélyt. Am szükségét érzem annak, hogy egyedül maradjak ifjaimmal. Ezért Nagyméltóságodnak szavát kell adnia arra, hogy nem küld karhatalmat a nyomomba. Teljesen a magam kockázatára veszem a dolgot, Excellenciád engem vitessen a dutyiba, ha rendetlenség adódik elő."

Rattazzi sehogysem tudott ráállani. — „De hiszen Ön egyetlenegy sem fog visszavezetni azokból a jó pipákból! . . ." — „Bízva csak rám a dolgot — erősködött Don Bosco nyájas határozottsággal." A miniszter végre is rábiccentett: „Legyen hát!"

A kirándulást megelőző este Don Bosco összehívta az ifjakat és közölte velük, hogy a séta másnapra ki van tűzve, szavait örömrivalgás fojtotta el. „Igen ám! De szavamat adtam rá, hogy valamennyien jól viselkedtek s hogy holnap estére egytől-egyig visszatértek ide. Holnap egész Turin városa reátok tekint, s ha valamelyitek rosszul találná magát viselni, magam is alaposan ráfizetek, de ti is megadjátok az árát, különösen azok után az ünnepélyes ígéretek után, amelyeket az Úrnak oltáránál a lelki-gyakorlatok alkalmával tettetek. Ez a kellő alkalom arra, hogy bizonyosságot tegyetek akkori elhatározásotok őszinteségéről. Megígéritek-e nekem?" „Igen, igen!" — Rikoltotta 300 torok. Sőt a tüzeesebbek váltig fogadkoztak, hogy ők majd megtanítják a rendetlenkedőket.

Másnap reggel a 300 fiú Don Bosco társaságában nekivágott a Stupinigi-ba vezető útnak. Vidámak voltak és szófogadók, akár csak az oratórium gyermekei. Egyszerre csak leszedték a teherhordó állatról az elemőzsiát, szétosztották maguk között s aztán lóhátra emelték Don Boscot. A világ legjobb gyermekei lettek. Mikor megérkeztek, bevonultak a templomba, meghallgatták lelki-atyjuk miséjét s aztán egész nap parancsait lesték. Vidáman bekebelezték az ebédet, majd az ozsonnát, kedvükre kijátszották magukat, este pedig mind egy szálig visszatértek a javítóba.

A séta eredményét a miniszter türelmetlenül várta. Amikor Don Bosco ajkáról megtudta, szinte magánkívül volt a csodálattól: — „Hálás vagyok Önnek azért, amit ezekért a gyermekekért tett. Hanem mondja csak, Tisztelendő Uram, miért nincs az állam-

nak annyi hatása reájuk, mint amennyit most Ön kimutatott?" — „Nagyméltóságú Uram, az az erő, amellyel mi rendelkezünk, az erkölcsi erő. Az állam nem tud mást tenni, mint parancsolni és büntetni. Mi ellenben szívére beszélünk az ifjúságnak, a mi szavunk az Isten szava."

Az erkölcsi nevelés terén elkerülhetetlenül szükséges az egyéni bánásmód s e végből a növendékek minél teljesebb megismerése. A megismerést viszont a típusokba foglalás segíti elő. Don Bosconak nagyon nagyszerű, de nevelői szempontból nagyon bevált négyféle típusa a következő: a tanulók lehetnek jók, rendesek, nehezen kezelhetők és határozottan rosszak. Minden tanárnak és nevelőnek szigorú kötelessége azoknak az utaknak és módoknak tanulmányozása, melyekkel ezeket a különböző természeteket meg lehet ismerni, összeegyeztetni és jót tenni a nélkül, hogy egyik ártalmára legyen a másiknak.

A jótermészetűek számára az általános felügyelet, a fegyelmi szabályok magyarázata és az engedelmesség ajánlása. A kiválókát a tanár tegye jóbarátaivá, hallgassa meg őket szívesen, intézen hozzájuk gyakran egy-egy jó szót, biztosítsa őket arról, hogy megemlékezik róluk a szentmisében, buzdítsa őket, hogy áldozzanak a szenvedő lelkek segítésére, a boldogságos Szűz tiszteletére, szüleikért és tanulmányaikért.¹

Azt azonban rendszerint ellenezte, hogy tanulmányaikat az oratórium költségén folytassák.

A második típusba tartoznak az átlagos tanulók (Indole ordinaira). Ezek vannak mindig legtöbben. Valamennyien ingatagok, hajlamosak közömbösségre s ezért szükségük van rövid, gyakori buzdításra, intelmre és tanácsra. Kis jutalmakkal, dicsérrel s irántuk nagy bizalmat tanúsítva kell őket bátorítani a munkára, a nélkül azonban, hogy a felügyeletet elhanyagolnánk.

Don Bosco leggyakoribb buzdítása volt számukra: Légy jókedvű (sta' allegro!). Ezekről kívánta, hogy a szabad időben igazi szellemi pihenőt tartsanak, sokat mozogjanak és játsszanak. Nem szerette a fejtörő játékokat s ezért intézeteibe nem engedte be a kártyát, sakkot, dámát és hasonló játékokat. Azt is megtiltotta, hogy az udvarba padokat állítsanak, hova le lehetne ülni.²

A harmadik és negyedik típusra fordította a legnagyobb figyelmet és igyekezetet. Számarányban kifejezve: átlag minden 15 növendékre esik egy ilyen. Minden előljáró igyekezzék megismerni őket, tájékozódjék mult életükről. Tanúsítson velük szemben barátságot, hagyja őket sokat beszélni, maga keveset szóljon és beszéde rövid példázatból, életszabályból, vagy történetből álljon. Sohase tévessze őket szem elől, bizalmatlanságot azonban ne áruljon el velük szemben. Amikor a tanítók és felügyelők a növendékek közé érkeznek, azonnal ezekre vessenek ügyet s ha

¹ Lemoyne: Vita. II. k. 383. l.

² Regolamentoo. 11—12. lap. Mem. biograf. VI. k. 401—402. l.

azt vennék észre, hogy közülük valaki hiányzik, azonnal kerestessék meg azzal az ürüggyel, hogy van számukra valami mondanivalója, vagy megbízása.

Ha dorgálásra szorulnak, vagy intelem, rendreutasítás jár ki nekik, ez ne történjék társaik jelenlétében. Mindazonáltal fel lehet használni másokkal történt eseteket, jeleneteket s ezeket olyképpen dicsérni, vagy helyteleníteni, hogy azok is értsenek belőle, akikről eddig beszéltünk.

A rossz gyermekek sajátos tulajdonsága a cimboraság, pajtáskodás. Tegyük fel, hogy 500 növendék közül csak egy romlott erkölcsű akad s megérkezik egy másik, más megyéből, más országból, nem járnak egy osztályba, más terembe tartoznak, de egy nap mulva, olykor már pár óra mulva együtt láthatjátok őket . . . Mintha valami gonosz ösztön hozná őket össze.

Másik veszedelmes típus a könnyelmű ifjú, aki kedves modorú ugyan és jónak látszik, de könnyen távolmarad onnan, ahova a kötelesség szólítja. Egyszer az udvar valamely rejtett zugában látható, máskor a lépcsőkön bukkan föl, vagy a lomtárban, egyszerűen olyan helyeken bujkál, ahol a rejtekben érzi magát az előljáró tekintete elől. Az ilyentől mindig féljetelek . . . Az ilyen lélek igen-igen veszedelmes. Meg ne tévesszen a szelességnek, vagy gyermekdedségnek látszata. (Lemoynes: Élete. II. k. 137. l.)

A könnyelmű és romlott ifjakat mindenekelőtt el kell szigetelni a kisebbektől és ártatlanoktól, az erényben gyengéktől és azoktól, akik hasonló rossz hajlamokkal, szokásokkal rendelkeznek és körül kell venni őket őszinte, megállapodott jellemű ifjakkal. Ha ez megtörtént, akkor szüntelenül figyelmeztetni kell őket minden hibára. Ha mindennap többször hibáznak, mindig hivatni kell őket s bár szeretetteljes módon, de határozottan meg kell tőlük követelni kötelességük teljesítését.

Ha az egyéni figyelmeztetés nem segített, akkor Don Bosco együttesen hívatta magához a rendetlenkedőket. Az előszobában megvárakoztatta őket, gondolkozzanak, miért történik a külön meghívás. Azután igen komoly intelemben részesítette őket: „Miért csináltok annyi bajt és kellemetlenséget?! Hányszor figyelmeztettek? . . . Semmit se tettetek? Az engedetlenség nektek semmi sem? A tiltott beszélgetés semmi sem? Utoljára figyelmeztetek, kérek, és ha nem javultok, menjeteek önként a házból, mert elhatározásom szilárd, bármennyire fájdalmas nekem és siralmas reátok nézve.”¹ Ez az utolsó intelem rendszerint használt. Ha pedig nem, akkor következett az eltávolítás. Főleg a tiszta erkölcs ellen vétőket és a tolvajokat távolította el hamar.

A Szent tapasztalataiból leszögezhetjük még, hogy az iskolán kívüli nevelésnek az oratóriumokban legfontosabbnak tartotta november és december hónapokat. Ezenkívül az ifjúság nevelésére a 12—18. évig tartó időt tartotta sorsdöntőnek. S éppen ebben a válságos időben karolta fel az ifjúságot.

¹ Mem. biogr. IV. k. 567—568. l.

A VALLÁSOSSÁG.

1. Amint szent Ágoston életében és rendszerében egybeolvad a természet a természetfölöttivel, hasonlóképp történik ez Don Bosco nevelői eljárásában. Az eddig előadottakból is kitűnik már, hogy nála az értelmi és erkölcsi nevelést nem lehet elválasztani a vallásos neveléstől, mert az értelem meggyőzése s a jellem kialakulása legtermékenyebb területének, leghatásosabb eszközének a vallásos életet tekinti. De mégis szükségesnek látszik a vallásos élet külön tárgyalása, mert a szilárd, biztos, keresztény világnézet kialakítása a szaléziánus nevelés koronája. Ez a vallásos szellem (mentalitás) olyan lelki állapot, melynek megszerzése után ösztönszerűleg határozott elvek szerint élünk, cselekszünk. Úgy kell élnünk, ahogyan hiszünk, mert különben nemsokára úgy kezdünk hinni, ahogy élünk. Mint minden lelki állapot pl. a családnak, népnek vagy kornak szelleme, az egyéni gondolkodásmód is állandó gyakorlatnak s a nyomában járó belső képződésnek eredménye. Életünk tartós ráirányítása az Istenre, állandó érdeklődés Isten ügyei iránt a Leibnitz-féle: „Indigentia divini” az ember életében. Ha ezt a lelki állapotot lélektanilag elemezzük, rájövünk, hogy a következő négy tényező kölcsönhatásából tevődik össze: környezethatás; hitből élő gondolatvilág; érzület és ezeknek megfelelő magatartás, önálló állásfoglalás a környezettel szemben. A hitélet gyakorlata valamennyit magában foglalja, mert gondolatokat ébreszt, érzelmeket gerjeszt, elhatározásokat vált ki s jószándékkal irányítja a hívőnek egész egyéni és társadalmi magatartását. A hitéletnek alapját a vallásos lelkület alkotja, ezt táplálják és fejlesztik a vallásos gyakorlatok.

2. A vallásos lelkületet kívánja Don Bosco szabályaiban és utasításaiban. Az intézetek 11 szabálya a következő: „Gondoljátok meg ifjak, azért vagyunk teremtvé, hogy szeressük Istent, mint teremtményt és neki szolgáljunk. Isten félelme nélkül a világ minden tudománya és gazdagsága se használ nekünk semmit. Ettől a szent félelemtől függ ideiglenes és örökkévaló javunk. (12. §.) Az istenfélelem megőrzését biztosítják a szentségek, az imádság és az Isten ígéje. (13. §.) Az imádság legyen gyakori és buzgó, de ne legyen soha kedvetlen. Jobb nem imádkozni, mint rosszul imádkozni. (19. §.) Gyóntatótok engedelme nélkül sohse vállaljatok magatokra új áhítatgyakorlatot. Jegyezzétek meg, amit Néri Szent

Fülöp mondott fiainak: ne terheljétek meg magatokat sok imádsággal, hanem legyetek állhatatosak azokban, amelyeket elvállaltatok."

Szabályainak lélektani indokolását élete végén a következőképen fejtí ki. „A növendékeknek gondjuk legyen kiváltképpen arra, hogy Isten kegyelmében éljenek. Aki nincs békében Istennel, annak nincs békéje saját magával, nincs békéje másokkal sem . . . Nyugtalan marad, nem bírja az engedelmesség jármát, mindenért fölháborodik, minden szálka a szemében. Mivel magának nincs szeretete, úgy véli, hogy az előljárók sem szeretik őt. Vessék jól emlékezetükbe, hogy minden nyugalomnak forrása az alázatosság. Tudják elviselni mások hibáit, mivel ezen a földön nem található tökéletesség, hanem csak a mennyországban. Hagyják el a zúgolódást, mert ez elhidegíti, megkeményíti a szíveket!" II. 171. l. Milyen mély szociális lélektani igazság rejlik ebben a mondásban!

3. A szalézi vallásos gyakorlatokat legkönnyebben áttekinthetjük, ha figyelemmel kísérjük, *mi történik a napi, heti, havi és évi terv szerint.*

1. *A nap kezdetén* mindjárt lelkükre köti a lélek fölemelését Istenhez. „Reggel, mihelyt felébredtek, vessetek keresztet magatokra, ajánljátok fel szíveteket Istennek és mondjatok valami röpimát." A szentmise-hallgatás közben végzik a reggeli imát — Hiszekegyet, tízparancsot — közösen, hangosan, utána énekelnek s akinek kedve tartja, szentségekhez járul. Mise után pedig rövid napi jelszót kapnak, rendszerint Kempis: Krisztus követéséből. Többen megjegyezték, nem volna-e jobb és lelkileg hatásosabb, ha a fiúk nem közösen és hangosan mondanák az imát, hanem kiki halkan a szíve szándéka szerint, már csak azért is, hogy valamelyest hozzászokjanak az elmélkedő imához. Don Bosco a gyermeki lélek természetére hivatkozva elutasítja ezt az ajánlatot. „A gyermekek természetüknél fogva olyanok, hogy ha nem imádkoznak fennhangon a többiekkel, magukra hagyva egyáltalában nem mondanák többé az imádságot sem szóval, sem elmélkedve." (A szavalókórus hatásosságának felismerése magukra a szavalókra.)

Rövid imával kezdik és zárják be a tanulást és az étkezéseket. Az esti ima, mikor a gyermek már fáradt, legyen rövid és hatásos. Ne tartson tovább 4—5 percnél. Nem ragaszkodott ahhoz sem, hogy ezt a kápolnában mondják el, hanem ahol éppen vannak. Nyáron igen gyakran az udvar felé eső folyosókon imádkoztak, télen pedig valamelyik tanteremben. Hozzá akarta szoktatni gyermekeit ahhoz, hogy majd az életben is mindenütt imádkozzanak. A közös, hangos imán kívül családias jellegűvé tette a napi élet befejezését azzal, hogy rövid intelem keretében jó éjt kívánt a gyermekeinek. Megemlített valamilyen napi eseményt, a másnapi szentnek ünnepét, valamilyen határozott jószándékot, gyakran ajánlotta a jó könyvek terjedéseért a napi munka és ima följárását, — fiai most a jó ujságok terjedésére is gondolnak — végül

pár szívélyes szóval lelkükre kötötte az intelem megtartását pl. fiacskáim, mindaz a fáradság, amit értetek vállalok, a lelketekért van, hallgassátok meg atyátok intelmeit, s így biztosítjátok üdvösségeteket: buona sera, jó éjszakát! Ezeket az intelmeket ma is bona sera-nak nevezik a szalézi rendházakban. Ballesio kanonok így írja le ezt a kedves és más intézetekben aligha található szokást: „Miután Don Bosco a napot velünk töltötte, a csengetyűnek ezüsthangú hívására esti imára gyűltünk össze. Kedves és magasztos volt ez a pillanat, pusztá emlékezésére ma is édes öröm tölti be szívemet. 300 ifjú szent énekbe kezd, fölemelő kórusa gyönyörködteti a közelebbi és távolabbi környék lakosságát, mindnyájan együtt és fennhangon imádkoznak. Don Bosco ott térdel közöttünk a kövezeten vagy az oszlopos folyosón . . . Ima végével gyöngéd segítségünkkel föllépett a kis szószékre. Mikor aztán fönt láttuk őt az emelvényen, amint atyáian, szeretetreméltóan körülhordozta rajtunk mosolygós tekintetét, nagy családonkon a megelégedettségnek érzése és édes zúgása futott át. Azután áhítatos csönd! Minden szem, minden fül reászegeződött . . . Ő kiosztotta rendeleteit másnapra, valamely hasznos intelmet adott, amit övéi a tiszteletnek, szeretetnek együttes, hangos üdvözlétével viszonzottak. Beszéde soha meg nem haladta a 2—3 percet. Benne tanulságot vont le a napi eseményekből, s ebben a rávezetésben látta nevelése jó eredményének kulcsát.” II. 15. l.

A bona sera után a hálóban következik valamilyen komoly, de szemléletes munka felolvasása az értelmi fejlettség szerint. Pl. Magyarországon a nagyoknak Bilkeinek Debrecentől Pannónhalmáig c. művéből olvasnak fel. Olaszországban bőséges anyagot nyújt Don Bosconak „Letture catoliche” sorozata.

2. Hetenként visszatérő ájtatossági gyakorlatok a vasárnapi második ünnepi nagymise, erre a gyermekek közösen készülnek, énekelnek, esetleg hangszereken játszanak, részt vesznek az egész liturgiában. Tanulnak örömmel együttélni az Egyházzal. Mise után rövid, 10—20 perces szent beszéd, délután katechetikus oktatás és illemtani óra. Ezekre nézve didaktikailag rendkívül értékes utasításokat ad. A gyermeki elmére van tekintettel és ezért szemléletességet és rövideiséget kíván. A szűk korlátok közt mozgó gyermeki ész nem képes a bizonyítások sokaságát értékelni. Elég számára egy-két idézet, amit jól kifejtünk, alkalmazunk vagy egy esemény, amit szélteiben-hosszában részletezünk. Ezt az egyet a gyermek megragadja s úgy bevési emlékezetébe, hogy gyakran évek múltán is tisztán áll előtte. A jó példák közvetlen elmondásának nagy szerepet juttat s megkívánja, hogy vagy az előljárók, vagy a gyermekek egymásközt minden játékidőben valamilyen tanulságos történetet mondjanak el.

A heti gyakorlatok közé számíthatjuk a gyónást és a gyakori szentáldozást. A 14. §-ban ajánlja: „Válasszatok magatoknak egy állandó gyóntatót és tárjátok fel előtte szíveteket hetenként, kéthetenként vagy legalább havonta egyszer, ahogy a római

katekizmus ajánlja." Janzenista eredetű formalizmusnak tartotta annak pontos előírását, hogy a gyermek évente hányszor gyónjék és áldozzék. Ezek a merev szabályok arra kényszerítették a lelket, hogy megjelölt napon és órában szabályszerűen szálljon magába és ébresszen bűnbánatot. A szalézi templomokban és intézetekben ilyesminek semmi nyoma. A buzgó gyermekek, az elit-gárda példája az egyetlen külső kényszer, mely a többiek akaratára hat. A szentáldozásnál is megtiltotta Don Bosco, hogy padonként vonuljanak az oltárhoz, sőt intézeteiből teljesen száműzte a közös szentáldozást. Szívesen vette ezen a téren a buzgóságot, de az ilyen buzdulásnak mindenkor önként kellett megnyilvánulnia. A lélek önkéntes föltárása hozzátartozik a bizalom és szeretet pedagógiájához s a megelőző módszerhez. Az ifjú megismeri önmagát, idejében észreveszi a belső küzdelmeket, önként föltárja a lelkét s ezzel elejét veszi minden hiszterikus elfojtásnak, minden lelki traumának, nem szorul rá soha a pszichoanalízisre.

3. *Havonként jellegzetes gyakorlata a szalézi intézeteknek a jó halál gyakorlása.* Ez a 14. §. szerint egy rövid beszédből és más áhítatgyakorlatból áll. Don Rua csodálattal emlékezett arról, hogy amikor Don Bosco 1850-ben lelkigyakorlatos utat rendezett, befejezésképen ezt a három emlékmondatot hagyta: Először elvégezni a jó halál gyakorlatot; másodsor minden hónapban elvégezni a jó halál gyakorlatot; harmadsor jól elvégezni minden hónapban a jó halál gyakorlatot. S épp azáltal, hogy Don Bosco fiai életük tavaszán a halálról elmélkedtek, megtanultak helyesen élni. Az elvégzésnek gyakorlati módszere a következő: a hónap első napjai közül tűzzünk ki egyet erre a célra. Az előző nap estéjén elmélkedjünk már valamelyest a halálról. Gondoljunk főképp arra, hogyan töltöttük a múlt hónapot, nem furdalja-e valami a lelkiismeretünket, ha meg kellene jelennünk Isten ítélőszéke előtt. Másnap úgy végezzük gyónásunkat és áldozásunkat, lelki- és ideigvaló dolgainkat, mintha aznap valóban meg kellene halnunk. II. 148. l.

4. *Évenkénti lelkigyakorlatok.* Az iskolaév kezdetén 3 napon át tartott Veni Sancte-ájtatosságot egybekötve szentbeszéddel. A szabályok már említett felolvasása, magyarázata mellett ezzel fogja ismét kellő fegyelemre a szünetidőben lanyhábbá lett lelkeket. Húsvét táján a húsvéti gyónással kapcsolatban következett még egy rövid lelkigyakorlat. Nagy gondot fordított a főünnep fényes megülésére. A tanároknak és tanítóknak ajánlotta, hogy már előző nap jelentsék a diákoknak és buzdítsák őket, végezzenek gyónást és áldozást, mert e nélkül a jó ünnepnapot nem tudta elképzelni. Az ünnep fényének emeléséhez hozzájárult a ház apraja-nagyja. Az ifjúsági énekkar áhítatossá tette a templomi szertartásokat és lelkesebbé a szórakoztató összejöveteleket. A rezesbanda vidám hangjától visszhangzott az udvar, a vigalmi gárda előadásokat rendezett a szabadban vagy szerény színpadon. Boldog örömtől sugárzott a gyermekek arca, ünneplő

ruháikba öltözve büszkén jártak-keltek a házban mellükön többnyire ragyogó jelvény díszlett és mutatta, melyik egyesülethez vagy társulathoz tartoznak.

5. *A társulatokat* nemcsak nevelő-eszköznek tartotta, hanem biztosítéknak arra, hogy az ifjú az életben is kitart a jó úton, mert aki magánosan halad az élet útján, könnyen elkallódik, míg a testvér testvérral karöltve hatalmas várat alkot. Fokozatok szerint vette fel a fiúkat a különböző társulatokba. Néhány hónapi próba után az iparostanoncokat a Szent József-társulatba, a középiskolásokat Szent Alajos-társulatba vette föl. Azután, ha kellő oktatást kaptak az istentiszteletek szolgálatában, átvette őket az Oltáriszentség-társulatba és a kis klérusba. Végül fölkerültek a Szeplőtelen Fogantatás-társulatába. A társulatok keretében az okosabb, jellemesebb ifjakat megbízta az újonnan érkezett s a jobban rászoruló növendékek lelkiéletének gondozásával. Don Rua említi, amit sok év múltával többektől hallott: hogy az oratóriumban megmaradhattak s kötelességeiket szépen teljesítették, a velük egy társulatban levő növendékek szerető gondoskodásának köszönhatték.

Ezek voltak az utak, melyeken Don Bosco lehatolt az ifjú lélek legmélyére és felfedezte benne az emberiség legdrágább kincsét, az Istenben bízó élő hitet. Tapasztalatban gazdag életéből leszűrte azt a tanulságot: nincsen jobb módszer az ifjú lelkek eltávolítására az Istentől, mint az erőltetett, az emberfélelemből és nem lélekből végzett vallásos gyakorlatok. Viszont nincs a hit megőrzésének jobb módja, mint a világapostol javaslata: az igazság gyakorlása a szeretetben.

BOSCO SZENT JÁNOS NEVELŐI RENDSZERÉNEK ÉRTÉKE ÉS JELENTŐSÉGE.

I. Salotti Károly, a szenttéavatási perben az ú. n. advocatus diabolist, alaposan átdolgozta a szenttéavatás aktáinak 30—40 kötetét és egy ilyen alapos tanulmány alapján írja: „Nem merésem azt állítani, hogy (főleg Olaszországban) Don Bosco adta meg a XIX. század jellegét olyanképen, hogy a századot róla kellene elneveznünk, de az minden kétségen felül áll, hogy a szaléziánus rendtársulat alapítója, mint valami óriás, hosszú ideig uralkodott a századon, melynek minden nyomorát, emésztő vágyát, törekvését, veszedelmét mélységesen ismerte és apostoli lélekkel felkarolta.” Mindenesetre a századnak legmerészebb, legnagyobb sikert felmutató apostola volt, aki legjobban megoldotta korának három nagy gyötrő kérdését: a nevelésnek, a munkának és a nemzetiségnek problémáját.

A század nagyrabecsülte az iskolát és azt remélte: minden iskola megnyitásával egy börtönt lehetne bezárni. Pestalozzi Svájcban, Fichte, Herbart, Fröbel Németországban, Mazzini, Aporti, Gioberti Olaszországban, az egyetemek és a parlament, a gondolkodók és a nevelők szenvedélyesen tárgyalták a társadalom megújításának titkát s ennek a nyitját az ifjúság lelki megújításában, lelkiismeretének, életfelfogásának átalakulásában látták.

Don Bosco világraszóló nevelői eredményeit láttuk már a statisztikában, de működése elméletileg is új korszakot jelent a gyermeknevelésben.

Működésének megkezdésekor az iskolákban és a nevelőintézetekben majd mindenütt túlzó fölfogással találkozunk a gyermeki lélekre s ennél fogva a vele való bánásmódra vonatkozólag. Keresztény körökben a janzenizmus befolyása következtében túlsötéten látták az eredeti bűnnek következményeit. A racionalista fölvilágosodás és a naturalizmus pedig született angyalit ártatlanságnak tekintett minden gyermeket.

Don Bosco első intézetének szomszédságában erőlködött a janzenizmus, terjeszteni a maga zordon tanát. A híres Port Royal-féle „kis iskolák” követői, az olasz janzenisták törekedtek ugyan arra, hogy a szülői ház szellemét varázsolják intézeteikbe, de a romlott emberi természetről való fölfogásuk következtében

minden ünnepséget, eleven, zajos játékot száműztek házaikból. A kötelességteljesítés s az előjáró megelégedésének kiérdemlése náluk a munkára serkentés egyetlen eszköze. A versengésnek még a látszatát is kerülni kell. Mivel a gyermek hajlama és érdeklődése bűnös természetből fakad, ezért el kell benne fojtani mindent, ami egyéni. „Ha gyermekeink egyikében valamilyen jó tulajdonságot találtam, már aggódva intetek előjáróim, hogy meg ne említsem előtte, hanem szigorúan titokban tartsam, mert a gyermek elbízta magát.” A gyermek természetének ez az elfojtása keserves csalódásra vezetett, mert azt kellett észrevenniök, hogy növendékeik lustaságra, kedvetlen zárkózottságra, sőt lopásra lettek hajlamosak. Már Pascal, e zordon tannak egyik főképviselője mondotta erről a pedagógiai kísérletezésről: „Aki angyalt akar nevelni, vadállatot nevel.” („Qui veut faire des anges, fera des bêtes.”)

A janzenista pesszimizmussal mereven szembehelyezkedik a Rousseau-féle túlzó optimizmus. A természetes ember egyszerű és romlatlan a maga eredeti képességeiben és hajlamaiban (dispositions primitives). Ezek ugyanis lényegükben egységes, boldog egészet alkotnak; a polgárember pedig csak olyan, mint valami törtszám, melynek értékét a számláló szabja meg. Ez a számláló a társadalom, a családi és nyilvános nevelés s a nemzeti kultúra. Ha a természetes embert akarjuk fölnevelni, akkor ki kell ragadnunk a családból és kultúrából. Ennek az elvont embernek, az elképzelt növendéknek fejlődése a világhírű Emil-regény, az ú. n. negatív, be nem avatkozó nevelésnek evangéliuma.

Rousseau, aki 5 gyermekét névtelenül lelencházba adta, aki sohasem foglalkozott neveléssel, nem ismerhette a gyermek igazi természetét. Az akkori társadalomra vonatkozó lesújtó bírálataiban sok az igazság, lángelméjével sokat meglátott és kárhoztatta a fölvilágosodás Voltaire-féle racionalista irányát, de gyermeklélektant tőle nem lehet tanulni.

Don Bosco egészen népének, nemzetének gyermeke, akit a legjobb és — bár írni-olvasni nem tudó, mégis — a legbölcsebb édesanya nevelt, a maga körében szemlélte a természetes életet élő keresztény gyermeket és anyja segítségével már kiskorában nevelte játszótársait. Tapasztalatból tudta, hogy nincsen igaza a szomszédságában működő janzenistáknak, nem romlott meg egészen az emberi természet, a jó társaság és az isteni kegyelem majd mindenkin tud segíteni. De viszont belátta azt is, hogy nem angyalok a gyermekek; ha magukra hagyjuk őket, csakhamar ártanak önmaguknak és társaiknak. Nem lehet negatív nevelni, hanem állandó vezetésre, állandó, szeretetteljes felügyeletre van szükség.

Nyugodtan mondhatjuk, hogy Agazziékat és Montessorit megelőzve küzd a gyermek föl szabadításáért. Olasz katolikus körökben ugyanis a beszívárgó janzenizmus mellett nagy tekintélynek örvendett a platonizmus, mely szerint a test minden

rossznak, minden gonoszságnak a forrása. S mivel a gyermek még inkább csak testi életet él, ennél fogva hajlamos minden rosszra. Gyakran idézték Szent Ágoston mondását önmagáról: „Tantillus homo et tantus peccator: öklömnnyi ember s mégis milyen nagy gonosztevő.”

Ezekkel a tévúton járó értelmezésekkel szemben Don Bosco az evangéliumra utalt. Amikor apostolok versengenek egymással: ki nagyobb közülük, „Jézus előhíván egy gyermeket, közéjük állítá s megölelvén azt mondá nekik: aki egy ilyen gyermeket befogad az én nevemben, engem fogad be; aki pedig megbotránkoztat egyet a kicsinyek közül, kik én bennem hisznek, jobb volna annak, hogyha malomkövet kötnének nyakára és a tenger mélységére merítenék. Jaj a világnak a botrányok miatt! Bizony mondom nektek, ha meg nem változtok és nem lesztek, mint a kisdedek, nem mentek be a mennyek országába.” (Mk. 9, 32—36; Mt. 18, 1—5. 11; Mk. 10, 13—16; Mt. 21, 15—17.)

Ezek a helyek igazolják, hogy a gyermek rehabilitációját nem Rousseau kezdeményezte, hanem az emberiség Megváltója. Ezt az igazságot megerősíti a következő evangéliumi részlet is.

Amikor Jézus ünnepélyesen bevonult Jeruzsálembe, kiűzte az árusokat a templomból, a gyermekek pedig a templomban kiáltoztak: Hozsanna Dávid fiának! A papi fejedelmek és írástudók, akik az árusok üzelmére engedélyt adtak, most megbotránkoztak az ártatlan gyermekeken és mondták Jézusnak: „Hallod, mit beszélnek ezek? Jézus pedig felelé: Igen, — sohasem olvastatok-e, hogy a kisdedek és csecsemők szájából készítettél dicséretet.” (Mt. 21, 15—17.) Jézus a farizeusok előtt ismert szoltárt idézi: „A kisdedek és csecsemők szája által viszed véghez a dicséretet ellenségeid miatt, hogy megrontsd az ellenséget és bosszúállót.” 8. Zsolt.

II. Amint az evangéliumok nyíltan szóló tartalmából a farizeusok helytelen aszkétikus törekvése, a glossza, a tudományos spekuláció és a pártviszályok elhomályosítottak, azt állította Bosco Szent János ismét homloktérbe. Felszabadította a gyermeksereget a nagyok zsarnoksága alól, de Krisztus szelíd, édes igájába vonta őket s nem bízta őket a nyers emberi természetre.

1. Amint a gyermeki természet megítélésénél az arany középúton jár, hasonlóképen találja meg az igaz utat az idealizmus és empirizmus túlzásai között. Az idealizmussal szemben nagyrabecsüli a gyermek egyéniségét és a személyiség pedagógiáját, az empirizmussal szemben pedig állandóan szem előtt tartja a nevelés célját, a nevelés teleológiai felfogását.

A személyiség pedagógiája tudatában van annak, hogy az ember a természeti és természetfölötti, a történelmi és társadalmi lény egysége. Kizárja ezzel az aktuális idealizmust, mert a jelenségek egységes egészét csak az állag, a szubstancia, a lélek egysége magyarázhatja meg. Amint ezt Don Bosco a Magister sententiarum és Aquinói Szent Tamás műveinek forgatása közben

magáévá tette. (Lemoyne I. 90., II. 151. l.) Ezért nagy gondot fordít a testnevelésre is és ellenzi a lazarista iskolákban otthomos Descartes-féle merev dualizmust: a kiterjedt dolog és a gondolkodó dolog szétválasztását, ami két téves irányba: a Romagnosi-féle empirizmusba és a Gioberti-, Gentile-féle idealizmus hinárijába vezetett. Szellemi énünkkel egységbe forr ösztönös énünk minden indulatával és szenvedélyével. Az emberi lét titkai és zavarai éppen ebből a kettősségből származnak. Ebből akarja kisegíteni az embert az a nevelés, amely éppoly jogon testi, mint szellemi nevelés, egyéni és társadalmi nevelés.

2. A gyermek egyéniségének megbecsülése mellett a nevelés keresztény céljának állandó szem előtt tartása, ez a 2000 esztendő teleológiai felfogás őrizte meg Don Bosco és a katolicizmus pedagógiáját a pszichológizmus, hisztorizmus és szociológizmus minden veszedelmétől.

A növendéknek minden tanulásában, minden igyekezetében önnevelésével az objektív igazságot és jóságot kell elérnie. Nem a gyermek a mértéke az igaznak és a jónak s azért elvetendő némelyik munkaiskolának az a felfogása, hogy közömbös, mit dolgoznak, mit tanulnak a gyermekek, csak fejlődjenek. Az egyéni nevelést és a nemzeti művelődést bele kell helyezni az örök értékek történeti hullámszámba és a szociális megújulásba. De azért az objektív igazságot és jóságot sohasem szabad szem elől tévesztünk. Ennek a nagy feladatnak megoldására igen alkalmas az Olaszországban mindig elevenen élő Szent Ágoston-féle történelmi teleológizmus, mely megadja az egész világtörténelem folyamatának értékét: igazságát és célját. Ebben az elgondolásban a gyermek a tantervek, módszerek és intézmények célja és központja, de viszont a gyermek célja az igazság, jóság és szépség kincsesházának megismerése, megbecsülése, szeretése, amit az emberiség több ezer esztendő küzdelmével összegyűjtött, s amit az isteni kinyilatkoztatás a gyakorlati élet szempontjából teljessé tett.

3. Az emberiség kultúrkincse számunkra nemzeti alakban hozzáférhető. Erre tekintettel kell lennie minden tapasztalt nevelőnek. Don Bosco sem egyetemes embert akart nevelni, hanem először is olasz keresztény embert és csak később mutatta meg, hogyan lehet a kereszténység egyetemes eszményét több világrész sajátos talajában meggyökereztetni.

Az olasz nemzeti nevelésnek alig lehet tökéletesebb alakját elgondolni, mint a Don Bosco-féle, s ezt a kisgyermekekre kiegészítő Agazzi-féle módszert. A Szaléziánus-rend felfogása szerint Don Bosco alig tett egyebet, mint kimélyítette és száz ezrekre alkalmazta azt a módszert, amit az evangéliumból s az olasz közmondások bölcseségéből élő édesanyjától: Margit mamától tanult.¹

Való igaz, ha összehasonlítjuk Don Bosco módszerét édes-

¹ Lemoyne—Hoitsy: Margit mama, Rákospalota, 1928. 29—44., 107—127. l.

anyja életrajzával, tényleg minden pedagógiai eljárását megtaláljuk ennek az írni-olvasni nem tudó egyszerű, nemes léleknek szavaiban, életében és nevelésében. Ez a forrás magyarázza meg, hogy Don Bosco módszere annyira megfelel az olasz lélek fővonásainak.

Az olasz szereti a családot, a gyermeket s a családiasságot a társadalmi érintkezésben; Don Bosco nagy családdá avatja intézeteit és iskoláit. Az olasz nagy individualista, féktelen szabadságra áhitozik; Don Bosco kifejleszti a szabadság módszerét. Az olasznak apraja-nagyja szereti a vidámságot, derűt, elevenséget; Don Bosco oratóriumai és házai a vidámságnak otthonai. Végül az olasz kedveli a művészetet, zenét. Láttuk, hogy a szalézi házakban a többi művészetek élén mindenütt otthonos a zenekar és az ének minden nemes formájában.

A társadalmi kérdés megoldásában úttörő munkát végzett. Láta és érezte a gazdasági nyomort s a velejáró erkölcsi züllést, mely a liberalizmus és kapitalizmus nyomában jár. A helyett azonban, hogy utópiák meseországának zászlaját lobogtatta volna, szóval és tettel állandóan hirdette a munka becsületét. Egymás után állította fel az ipari és mezőgazdasági iskolákat és gondoskodott a végzett ifjúság és más munkanélküliek elhelyezéséről. Az osztálygyűlölet tűzcsóvjája helyett a kölcsönös megértés, megbecsülés és szeretet lángját szította. Ebben nagy segítségére szolgáltak a jó könyvek, jó folyóiratok és újságok terjesztése. Jelenleg Turinból minden hónapban 300,000 példány röppen széjjel. XIII. Leó, a nagy szociális pápa, kezdetben némi idegenkedés után annyira megbecsülte Don Bosco intézeteit, hogy a világhírű *Rerum novarum* enciklika gondolatait legjobban ezekben látta megvalósítva.

XI. Pius, mint az Ambrosiana fiatal tisztviselője, Don Bosco legnagyobb tisztelői közé tartozott s egy alkalommal három napot töltött a turini anyaházban Don Boscoval egy fedél alatt és egy asztalnál. A Szent, mintha sejtette volna, kivel beszél, részletesen vázolta előtte Olaszország és a Szentszék kiegyezését. Erről emlékezik meg XI. Pius pápa 1929. III. 19-én tartott beszédében: „Nem kívánt ő akármilyen megegyezést, amilyent akkoriban az ügyek összekuszálásával nagy zavart okozva sokan javasolgattak, hanem olyant, amely mindenekelőtt biztosítja Isten dicsőségét, az Egyház becsületét és a lelkek üdvét.”

Don Bosco azonban az egységes Itáliát is megalakult valóságnak, édes hazájának tekintette. Amikor Egyháza iránti hűsége, hazájának szeretete ütköztek egymással, buzgón imádkozott, szorgalmasan közvetített és bízva-bízott, hogy a fájdalmas ellentét nem tart sokáig.

Tanulmányunk végeredményeként nyugodtan megállapíthatjuk, hogy Don Bosco művei és példája alkotják a katolikus, sőt az egész élő keresztény pedagógiának legnagyobb műremekeit. Legtökéletesebben nyújtja a keresztény nevelés elméletét és

gyakorlatát. A keresztény nevelő legyen fiainak atyja a családban, tanítója az iskolában, barátja, társa a szabad időben és papja a lelki vezetésben, a megszentelésben. Elmélete vetekszik minden új iránnyal: életiskolával, cselekvő iskolával, munkaiskolával, vidám iskolával; gyakorlatban pedig az új idők legnagyobb sikert elért nevelője, a nevelői bölcsesség legnagyobb megismélysítője szólal meg minden sorában. A leghatásosabb, legszebb, követésre, szeretetre legméltóbb formában. Élete, működése, iratai a nevelői példa diadalát tüntetik fel minden pedagógiai mesterkedéssel szemben.

BOSCO SZENT JÁNOS-IRODALOM.

Művei:

Száznál több történeti, tudományos és népszerű művet írt. Ezek közül nevezetesebbek: Az Egyház története, a pápák története, Olaszország története az olaszok számára. A népszerű tudományos művek közül igen elterjedt az iparosok és kézművesek számára készült Gyakorlati számtan, továbbá az olasz bortermelők kézikönyve.

Összes műveinek kritikai kiadását a szalézirend készíti: I. 1. Storia sacra. 2. Storia ecclesiastica. II. 1. Le vite dei papi (da San Pietro a San Zefirino). 2. Le vite dei papi (da San Callisto alla pace della Chiesa).

Az alábbi művek Torinóban a S. E. I. kiadásában jelentek meg:

Il giovane provveduto. (Magyarul is.)

La figlia cristiana provveduta.

Le sei domeniche.

Il beato Giuseppe Cafasso.

Vita del venerabile Domenico Savio.

Nuovi cenni sulla vita del Giovane Luigi Comollo.

Regolamento per le case della società di S. Francesco di Sales.

Regolamento per le case della società di S. Francesco di Sales. Pergli alunni. Torino.

„Szalézi Értesítő” minden száma tartalmaz Don Boscora vonatkozó adatokat és Don Bosco szavait is.

Rávonatkozó művek:

A szenttéavatás aktái a turini szaléziánus kúria előterjesztésében 30 kötet terjedelműek: Processi e posizione secrete címen, ehhez járulnak a kongregáció kötetei: Processi e posizione secrete címen.

Angelo Amadei: Don Bosco e il suo apostolato. Torino, 1929.

Alessandrini, A.: L'educatore santo: Don Bosco. Firenze, 1933.

Auffray, A.: Une méthode d'éducation. Paris. Ezt ismertette nagy elismeréssel Pauler Ákos: Szaléziánus pedagógia címen a Napkelet 1927. IX. 158. lapon. (A szerző nevét rosszul szedték: Qnifrank-nak.) Magyarra fordítja: Hauber A.: Don Bosco nevelési módszere. Rákospalota, 1929.

Auffray, A.: Le bienheureux Don Bosco. Paris, 1929.

Barbera, M.: San Giovanni Don Bosco il grande educatore dei tempi moderni. Catania, 1935.

Beslay, J.: Don Bosco et l'oeuvre salésienne. Paris, 1927.

Bonetti: Cinque lustri di storia dell'oratorio Salesiano. Torino, 1904.

Calvi, G.-B.: Elementi e frammenti nella santità di don Bosco. Torino.

Cimatti, Sac. V.: Don Bosco educatore. Torino. S. E. I.

Ceria, E.: Don Bosco con Dio. Torino, 1930.

- Cojazzi, A.: Don Bosco diceva così . . . Torino. Magyarra fordította: Győre. Rákospalota, 1927.
- Crispolti, F.: Don Bosco Leben und Werk eines gottbegnadeten Priesters, Jugendfreundes und Erziehers. München, 1925.
- Dörfler, P.: Don Bosco und die Jugend. „Junge Front“ 1934. i/13.
- Dörfler, P.: Der junge Don Bosco. 1930.
- Dörfler, P.: Der Bubenkönig. Don Bosco und seine Schlingel. Freiburg, 1931.
- Du Bois: Don Bosco. Paris, 1884.
- d'Epiney: Don Bosco. Nizza, 1892.
- Faure, H.: La jeunesse de Don Bosco. Paris, 1929.
- Faure, H.: Le bienheureux Don Bosco. Paris, 1928.
- Francesia: Vita di breve e popolare di Don Bosco. Torino, 1904.
- Fascie: Del metodo educativo di don Bosco. Torino, 1935.
- Fascie: Appunti delle conferenze tenute alle insegnanti dal Rev. mo. Sig. Don Fascie. 1931 (manoscritti).
- Gratzer P.: Savio Domonkos 15 éves tanulónak példás élete. Esztergom, 1919.
- Guerra, F.: Alla scuola di Don Bosco. Torino, 1934.
- Janssen: Don Bosco. Steyl, 1886.
- Innerkofler, A.: Der selige Don Bosco. München, 1929.
- Kerer: Don Bosco. Regensburg, 1925.
- Lama, R. v.: Der selige Giovanni Bosco. 1931.
- Lemoyne, G-B.: Der ehrwürdige Diener Gottes Don Johannes Bosco. München, 1927.
- Lemoyne, G-B.: La vita di Don Bosco. Torino, 1911—13. (Magyarra fordította Ádám László S. S. I. Boldog Bosco János élete. 1929. II. Bosco Szent János élete. Rákospalota, 1934.)
- Lemoyne, G-B.: La vita breve del beato Don Bosco. Torino, 1904.
- Mehler: Don Bosco soziale Schöpfung. Torino, 1892.
- Pera, P. C.: I doni dello spirito santo nell'anima di san Giovanni Bosco.
- Prin, A.: Le bienheureux Don Bosco, vie anecdotique écrite au fil des ans. Paris, 1929.
- Padellaro, N.: Il messaggio educativo di Don Bosco. Torino, 1930.
- Salotti, C.: Il beato Giovanni Bosco. Torino, 1929.
- Terrone, L.: Lo spirito di san Giovanni Bosco. Torino, 1934.
- Vidari: La pedagogia di Don Bosco. „Staffete scolastica“ 1931 augusztus—szeptember.
- Villefranche: Don Bosco. Paris, 1888.
- Vespignani, G.: Una anno alla scuola di San Giovanni Bosco. Torino, 1876/77.
- Zitarosa, G.: La pedagogia di Giovanni Bosco. Napoli, 1935.

Pedagógiával a következő szerzők művei foglalkoznak:

Auffray. — Barbera. — Cimatti. — Dörfler. — Fascie. — Guerra. — Padellaro. — Vidari. — Zitarosa.

TARTALOMJEGYZÉK.

Élete:

Özvegy anyja erélyes szeretettel neveli. — Pappá szentelik. — Felkarolja a züllött városi gyermekeket. — Megalapítja a Szaléziánus-rendet.

Nevelői személyisége:

1. Természetadta nevelői tehetség	6
2. Széleskörű műveltség	7
3. Vallásos bölcsesség	7

Művei, intézetei:

1. Oratórium	8
2. Menhelyek	8
3. Rendszeres nevelőintézetek	8
4. A papi pályára készülők kissermináriuma	9
5. A Szaléziánusok társasága	9
6. Segítő Szűz Mária-leányai	9
7. A szalézi munkatársak egyesülete	9

Nevelői módszere:

Ézszerűségen, vallásosságon és szereteten épül	12
A) Negatív, megelőző nevelés	13
1. Figyelmeztetés minden veszedelemre	13
2. Szeretetteljes felügyelet	14
3. Don Bosco maga is kitűnő példát ad	14
4. Feljegyzések, kartoték-rendszer	15
B) Pozitív nevelés	15
I. Egészséges gondolkodásmód megszerzése	15
1. Kedvező első benyomások szerzése	15
2. A belátásra és meggyőződésre hatás	16
3. Értékes ismételések hatféle módszere	16

Bosco Szent János didaktikája:

Kapcsolat korának katolikus nevelőivel és nevelőintézeteivel	19
Gyermekeikének nevelési tapasztalata	19
Gyermekkorának álma	19
Szaléziánus nevelő- és oktató-rendszer fővonásai:	21
a) A nevelő egyénisége	22
b) Az oktató kötelességei: pontosság, előkészület, pártatlanság, ellenőrzés, fegyelmezés, dolgoztatítás, ifj. olvasmányok irányítása, ünnepek megtartása	22

A szaléziánus szabályzat magyarázata:

a) Szelfid, nevelői szeretet	24
b) A nevelő példája	24
c) A gyenge tanulók külön felkarolása	24
d) A tehetséges tanulókkal való foglalkozás	24
e) Távolabbi és közelebbi előkészület a tanulásra	25
f) Mértéktartás és helyes tapintat	26
g) Keresztény nevelést nyújtunk	26
h) Hetenkint keresztény és latin szerzők műveit olvasatni	27
i) Idegen nyelvek tanítása	27
j) Helyes olvasás és helyes írásbeli kifejezési készség	27
k) Az anyanyelv helyes használata	27
l) Napirend	27
m) Jó társak	27
n) Lelkiismeretes, Isten jelenlétében végzett munka	28
II. Nemes jellemre nevelés kölcsönös bizalommal, szeretettel,	28
Bizalom — szabadság — vidámság — állandó foglalkoztatás — fegyelem — találékony jutalmazás módszere	29
A növendék egyéniségének megismerése	30
Jó természeti	37
Átlagos tanulók	37
Nehezen kezelhető	37
Rosszakkal való bánásmód	38
Az erkölcsi nevelés legfontosabb ideje	38

A vallásosság.

1. Természet és természetfölötti egybeolvadás nála	39
2. Vallásos lelkiület nevelése	39
3. Vallásos gyakorlatok tartása, napi, heti, havi és évi terv szerint	40

Bosco Szent János nevelői rendszerének értéke.

Bosco Szent János korabeli iskolák nevelési nézetei:	
a) Janzenizmus	44
b) Rousseau-féle túlzó optimizmus	45
c) Platonizmus	45
Bosco Szent János elvei:	46
a) A felszabadított gyermeket Krisztushoz vezeti	46
b) Nagyrabecsuili egyéniségét	46
c) Gondot fordít a testnevelésre	47
d) Nemzeti (olasz) keresztény embert nevel	47
e) Gyakorlati érzék a társadalmi problémák iránt	48
f) Szereti hazáját és hú egyházához	48

Sajtóhibák:

- 10. l. caterloche helyett: catorliche.
Enelogo helyett: Enologo.
- 19. l. Rosnini helyett: Rosmini.
- 23. l. kollegium helyett: kollégium.
- 26. l. szemébe helyett: szellemébe.
- 37. l. ordinaira helyett: ordinaria.
- 38. l. nevelésnek helyett: nevelésre.
- 44. l. diaboliban helyett: diaboli.

